

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Hybridní režim v Bolívii: Éra Evo Moralese (2006-2019)

bakalářská práce

Autor: Mgr. Jakub Smutný

Studijní program: B6701/ Politologie

Studijní obor: 6701R008 / Politologie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Bílek, PhD.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Mgr. Jakub Smutný

Studium: F17BK0063

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Hybridní režim v Bolívii: Éra Evo Moralese (2006-2019)**

Název bakalářské práce AJ: Hybrid Regime in Bolivia: Evo Morales Era (2006-2019)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce mapuje politický systém v období od roku 2006 do roku 2019, tj. od okamžiku zvolení Eva Moralese prezidentem Bolívie. Jejím cílem je popsat politický systém Bolívie a analyzovat, zda politický systém v Bolívii splňuje znaky hybridního režimu, dle teoretického konceptu Levitského a Wayne. Zároveň je dílčím cílem bakalářské práce komparovat jednotlivá prezidentská období Evo Moralese. V úvodu práce bude představena problematika hybridních režimů, jednotlivé teoretické koncepty s akcentem na teoretický koncept Levitského a Wayne. Část bakalářské práce se věnuje historickému vývoji a genezi režimu od zvolení Moralese prezidentem po rok 2019. Stěžejní část bakalářské práce se zabývá analýzou režimu v Bolívii za účelem ověření, zda režim v Bolívii ve sledovaném období naplňuje definiční znaky hybridního režimu. Z hlediska metodologie je bakalářská práce interpretativní případovou studií.

Balík, Stanislav a Holzer, Jan, 2006. „Debaty o hybridních režimech. Stručná rekapitulace pokusu o paradigmatickou změnu.“ *Politologická revue* 12, č. 2, 5-29. Bílek, Jaroslav, 2015. „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů“. *Středoevropské politické studie*, 17,2, 212-233. Collier, David a Levitsky, Steven. 1997. „Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research.“ *World Politics* 49, č. 3, 430 - 450. Diamond, Larry. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 113, 2, 20 - 35. Levitsky, Steven a Loxton, James. 2013. "Populism and competitive authoritarianism in the Andes". *Democratization* 20, č. 1. Levitsky, Steven a Way, Lucan. 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press. Morlino, Leonardo. 2009b. "Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?". *European Political Science Review* 1, č. 2. Postero, Nancy. 2010. „Morales's MAS Government: Building Indigenous Popular Hegemony in Bolivia.“ *Latin American Perspectives* 37, č. 3, 18-34. Schedler, Andreas. 2002. „The Menu of Manipulation.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 36-50. Tomini, Luca. 2018. „When democracies collapse: Asserting transitions to non-democratic regimes in the contemporary world.“ Oxon: Routledge.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Bílek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 22.3.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu

V Hradci Králové dne 14. 4. 2020

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Jiří Dž', written in a cursive style.

Poděkování

Velice rád bych poděkoval vedoucímu bakalářské práce panu
Mgr. Jaroslavu Bílkovi, PhD., za jeho cenné rady, komentáře a mentorování a
hlavně za čas, který mně a mé práci věnoval.

Anotace

Smutný, Jakub. 2020. Hybridní režim v Bolívii: Éra Evo Moralese (2006-2019) Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Bakalářská práce.

Bakalářská práce analyzuje režim v Bolívii, v období výkonu prezidentského úřadu Evo Moralese (2006-2019), s cílem posoudit, zda režim v Bolívii, v daném časovém období, splňuje kritéria soutěživého autoritářství dle teoretického konceptu Levitského a Waye (2010). V úvodní části bakalářské práce je uvedena problematika hybridních režimů, dále pak je představen výše uvedený koncept, tento je operacionalizován, je stručně zmíněna historická geneze režimu v Bolívii. Samotná analytická část práce se věnuje zkoumání jednotlivých prezidentských období Eva Moralese s cílem určit, zda režim v daném období lze označit za hybridní režim (soutěživé autoritářství). Jednotlivé časové etapy jsou rovněž komparovány. Pokud se týká metodologie je tato bakalářská práce interpretativní případovou studií.

Klíčová slova

Bolívie, Evo Morales, hybridní režim, Levitsky & Way, soutěživé autoritářství.

Annotation

Smutný, Jakub. Hybrid regime in Bolivia: Evo Morales era (2006-2019) Hradec Králové: University of Hradec Králové, Philosophical Faculty , Department of Political Science, Bachelor thesis.

The bachelor thesis analyzes the regime in Bolivia in the period of the presidency of Evo Morales (2006-2019) in order to assess whether the regime in Bolivia, in a given time period, meets the criteria of competitive authoritarianism according to the theoretical concept of Levitski and Way (2010). In the introductory part of the thesis is introduced the issue of hybrid regimes, then is introduced the above mentioned concept, this concept is operationalized. The historical genesis of the regime in Bolivia is also briefly mentioned. The analytical part of the thesis is devoted to the study of individual presidential periods of Evo Morales with the aim to assess whether the regime in a given period can be described as a hybrid regime (competitive authoritarianism). The particular time stages are also compared. According the methodology this bachelor thesis is an interpretative case study.

Key words

Bolivia, Evo Morales, hybrid regime, Levitsky & Way, competitive authoritarianism.

OBSAH

ÚVOD		9
1	Teoretický koncept hybridních režimů dle Levitského a Waye	11
1. 1	Hybridní režimy – definice a geneze vzniku	11
1. 2	Představení a vymezení teoretického konceptu Levitského a Waye	12
1. 3	Operacionalizace	13
2	Recentní historická geneze a kořeny současného režimu v Bolívii a ústavně právní základy režimu v Bolívii	16
2. 1	Historická geneze a kořeny současného režimu v Bolívii	16
2. 2	Ústavně-právní základy politického režimu v Bolívii	18
3	Období 2006 až 2009	20
3. 1	Volby v roce 2005 – výsledky	20
3. 2	Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům	21
3. 3	Volby v roce 2009 – výsledky	25
3. 4	Volby v roce 2009 – průběh	26
3. 5	Závěr – analýza období 2006 až 2009	27
4	Období 2010 až 2014	29

4. 1	Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům	29
4. 2	Volby v roce 2014 – výsledky	34
4. 3	Volby v roce 2014 – průběh	35
4. 4	Závěr – analýza období 2010 až 2014	35
5	Období 2015 až 2019	37
5. 1	Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům	37
5. 2	Volby v roce 2019 – průběh	43
5. 3	Závěr – analýza období 2014 až 2019	46
6	Komparace jednotlivých období	48
	ZÁVĚR	50

ÚVOD

Problematika politických režimů je jedním s diskutovaných a stěžejních témat politologie. Samotný termín hybridní je v současném světě velmi používaným termínem a evokuje kombinaci dvou či více atributů či prvků. Pokud tento termín vztáhneme na teorie politických režimů, pak jde o režim kde je jeho jasné definice nemožná a jednotlivé definiční hranice, či jasné oddělení od jiných typů režimů velmi složité a často proměnlivé v čase a místě. První moderní zkoumání hybridních režimů, resp. tehdy režimů, jež nenaplnují znaky demokratických režimů, se v politologii objevuje v šedesátých až osmdesátých letech 20. století a to zejména v oblastech Latinské Ameriky a Afriky. Zmiňme např. práci Davida Colliera¹ věnující se novému autoritářství v Latinské Americe, či zkoumání režimů států západní Afriky od Aristida Zolberga.²

Státem, kde lze přinejmenším pochybovat o jeho demokratické povaze, je i Bolívie³. Počátečním z dělicích časových mezníků bude pro tuto práci rok 2006, kdy se stává prezidentem Bolívie, Evo Morales.⁴ Dalšími časovými mezníky budou jednotlivá prezidentská funkční období Eva Moralese – tj. období 2006 až 2009, 2010 až 2014 a 2015 až 2019.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat politický systém Bolívie s cílem posoudit, zda politický systém v Bolívii ve sledovaném období splňuje znaky hybridního režimu, dle teoretického konceptu Levitského a Waye (Levitsky, Way 2010) Tento teoretický koncept je velmi signifikantním konceptem současného výzkumu na poli hybridních režimů a řada autorů používá tento koncept soutěživého autoritářství jako svého druhu definici hybridního režimu.

Zároveň je druhým cílem bakalářské práce komparovat jednotlivá prezidentská období Evo Moralese. V úvodu práce bude představena problematika hybridních režimů, bude uveden teoretický koncept Levitského a Waye. Část bakalářské práce se věnuje historickému vývoji a genezi režimu od tranzice režimu v Bolívii po zvolení Moralese prezidentem, včetně ústavně-právního rámce.

¹ Collier, David. 1979. *The New Authoritarianism in Latin America*. Princeton University Press: 1979.

² Zolberg, R., Aristide. 1985. *Creating Political Order: The Party-states of West Africa*.

³ Oficiálně Mnohonárodnostní stát Bolívie

⁴ Celým jménem Juan Evo Morales Ayma

Stěžejní část bakalářské práce se zabývá analýzou režimu v Bolívii za účelem ověření, zda režim v Bolívii ve sledovaném období naplňuje definiční znaky hybridního režimu. Z hlediska metodologie je bakalářská práce interpretativní případovou studií (Punch 2015).

Práce vyjma úvodu a závěru, je členěna do šesti kapitol. V první kapitole budou krátce představeny hybridní režimy jako kategorie politických režimů *sui generis* a rovněž bude přestaven teoretický koncept Levitského a Wayne a vysvětleno jak tento bude aplikován v samotné práci. Ve druhé kapitole budou přiblíženy historické a socioekonomické okolnosti režimu v Bolívii po nástupu Eva Moralese k moci a krátce bude představeno ústavně právní uspořádání Bolívie, jež je nezbytné pro pochopení samotného fungování a mechanismů režimu v Bolívii. Třetí, čtvrtá a pátá kapitola práce se budou věnovat jednotlivým sledovaným prezidentským obdobím – tj. 2006 až 2009, 2010 až 2014 a 2015 až 2019. Šestá kapitola se zabývá komparací jednotlivých sledovaných období a konečně v závěru práce bude zodpovězena výzkumná otázka, tj. zda Bolívie naplňuje znaky hybridního režimu dle teoretického konceptu Levitského a Wayne.

V práci budou využity zprávy z tištěných médií-zejména novinové články – (Los Tiempos, La Razon, El Deber apod.), články z odborných periodik (Journal of Democracy, Revista de Ciencia Politica atd.), reporty a analýzy neziskových a mezinárodních organizací (Organization of Americans States, Amnesty International, Human Rights Watch, Reporters without Borders), zprávy z internetových médií, poznatky z filmových dokumentů, současně i indexy vydávané nezávislými instituty a sociometrické ukazatele (Democracy Index, World Press Freedom Index). Dále bude využito zdrojů z prací zejména zahraničních autorů – analýzy, články, reportáže, statistiky apod.

1 Teoretický koncept hybridních režimů Levitského a Waye

1.1 Hybridní režimy – definice a geneze vzniku

Samotný slovní pojem hybridního režimu nám evokuje, že jeho definice nebude jednoduchá a bude v sobě obsahovat prvky z více typů režimů. Koncepce hybridních režimů -někdy se také hovoří o hybridním paradigmatu (Cassani 2012: 2)- vychází z tzv. třetí vlny demokratizace – tj. demokratizace v 90. letech 20. století, kdy docházelo k demokratizačním procesům ve střední a východní Evropě, Latinské Americe, ale i Asii a Africe (Huntington 2008: 23). Některé země z výše uvedených regionů se úspěšně transformovaly v demokracie⁵ (s většími či menšími nedostatky), jiné tímto procesem prochází a směřují k další demokratizaci⁶, další zůstávají hybridním režimem.⁷ Tento sám o sobě nemusí být jakousi fází tranzice k demokracii (Říchová 2014: 249), ale svébytným režimem, jež může zachovat svůj statut quo po velmi dlouhou dobu.

Na hybridní režimy existuje mnoho autorských pohledů (Larry Diamond 2002, Thomas Carothers 2002, Andreas Schedler 2006, Leonardo Morlina 2009, Levitsky, Way 2010, Andreas Cassani 2012, René Mayorga 2017 apod.), jež tato práce vzhledem k svému rozsahu nemůže postihnout, ale zjednodušeně řečeno tak hybridní režimy stojí (oscilují) na pomezí mezi režimem demokratickým a autoritářským, kdy jsou v zemi rozvinuty některé demokratické prvky a jejich formální akceptace (jako například svobodné volby), ale chybí prvky typické pro západní demokracie, jako např. plné uplatňování lidských a občanských práv (Diamond 2002: 21).

Dále například Andreas Schedler trefně hovoří o tom, že hybridní režimy se pohybují v mlhavé zóně, hovoří o tzv. kvazi režimech levitujících právě v této „šedé“ zóně, o které hovoří i Thomas Carothers (Carothers 2002: 9). Schedler v těchto mantinelech rozlišuje dva typy hybridních režimů – elektorátní (volební) demokracii a elektorátní autoritarismus (Schedler 2006: 39-46). V elektorátní

⁵ Sem patří například státy bývalého Sovětského bloku – Česká republika, Slovenská republika, Polsko aj.

⁶ Např. Ekvádor či Albánie.

⁷ Sem např. Nikaragua, Kyrgyzstán, Ukrajina aj.

demokracii se konají řádné svobodné volby v souladu s demokratickými měřítky, nicméně režim se omezuje právě na toto volební minimum. Např. opozice je ze strany establishmentu šikanována, nemá přístup k informacím, k médiím, čelí administrativním překážkám apod. (Schedler 2006: 12). V elektorálních autoritarismech se konají volby, avšak nejsou naplněny minimální demokratické normy (Schedler 2002: 38).

1.2 Představení a vymezení teoretického konceptu Levitského a Wayne

Vymezení soutěživého autoritarismu dle Levitského a Wayne představuje definici civilního režimu,⁸ kde demokratické instituce jsou vnímány a považovány za nástroj k získání politické moci, ovšem za situace, kdy v tomto systému existuje porušování lidských práv a svobod, podvody (volební, ústavně-právní) a stejně tak dochází k zneužívání médií (včetně snahy média ovládnout). Všechny tyto instrumenty pak narušují spravedlivou politickou soutěž (kdy Levitsky s Wayem používají označení „hrací pole“), avšak vzhledem k výše uvedeným atributům nemůžeme označit režim za plně demokratický. Opozice v dané zemi existuje, získat formálně a technicky podíl na moci je pro ni možné, ale vzhledem k nerovnému hracímu poli a krokům ze strany vládnoucího establishmentu, velmi obtížné až nemožné. Tj. a contrario politická soutěž existuje, ale je často pouze formální (Levitsky, Way 2012: 4).

Hybridní režim v sobě pak, dle Levitského a Wayne, obsahuje jak prvky autoritarismu, tak atributy demokracie. K rozlišení, zda jde o demokratický režim, definují autoři minimální znaky, jež musí režim mít, abychom ho mohli označit za demokratický (minimální demokracii). Jedná se o:

1. Pravidelné volby, jež jsou soutěživé, svobodné a spravedlivé (férové),
2. Plné volební právo pro dospělé osoby,
3. Ukotvenou občanskou svobodu (práva) včetně svobody projevu, svobody slova a svobody sdružování,

⁸ Nikoliv vojenského, jak je někdy typické pro státy Latinské Ameriky.

4. Absenci nevolených poručnických autorit (jako armáda, monarchové, církev), jež by narušovaly právo vládnout řádně zvoleným představitelům,
5. Mezi vládnoucími představiteli a opozicí existují vyrovnané hrací pole (podmínky).⁹

Tj. pokud je jeden z těchto znaků minimální demokracie porušován, nelze mluvit o demokracii, ale může jít o hybridní režim-tj. soutěživé autoritářství. Dalším krokem je tedy pak odlišení soutěživého autoritářství od prostého autoritářství (autoři používají termín plné autoritářství). U plného autoritářství jde dle autorů a o režimy, kde zcela absentují demokratické instituce nebo tyto existují pouze de iure, ale jde pouze a jakousi zástěrku a mimikry pro vládnoucí establishment - ten si snaží upevnit svojí moc – často násilím, manipulací, zavražďováním oponentů, nerespektováním elementárních lidských práv a svobod apod. Soutěživé autoritářství pak na první pohled představuje fungující systém, kde se konají pravidelné volby, opozice může působit, základní lidská práva a svobody jsou zakotveny atd., ovšem režimy selhávají alespoň v jedné z následujících oblastí – plné respektování občanských svobod, spravedlivé a svobodné volby a tzv. rovné-férové hrací pole pro subjekty politického systému usilujících o získání podílu na moci a vládnutí (Levitsky, Way 2010: 6-7). Nerovné hrací pole pak v sobě zahrnuje situace a diskrepance jako – nerovný přístup ke zdrojům, nerovný přístup do médií a nerovný/nefunkční právní systém/rámec. (Levitsky, Way 2010: 10-11).

1.3 Operacionalizace

Pro zkoumání politického režimu v jednotlivých definovaných obdobích a stanovení, zda se jedná o hybridní režim, je třeba nejprve odlišit plné autoritářství od samotného soutěživého autoritářství. Levitsky a Way ve své definici postupují shora, tj. nejprve zkoumají, zda je daný režim je plným autoritářstvím a pokud ne

⁹ První 4 podmínky-znaky obsahuje i Schumpeterova definice minimální demokracie (Schumpeter 2004: 303).

může být daný režim hybridním režimem (soutěživým autoritářstvím) nebo demokracií.

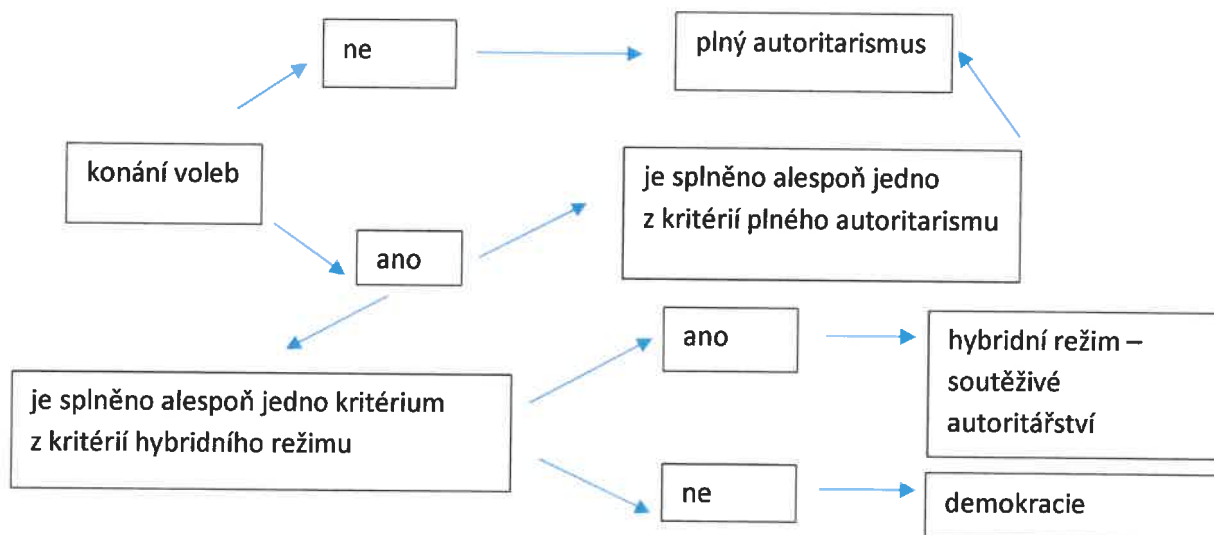
O autoritativní režim jde tehdy, pokud se v daném politickém systému volby vůbec nekonají, nebo se tyto konají, ale opozice nemá absolutní šanci je vyhrát, tj. dochází k masivnímu falšování voleb a volebním podvodům, opozice je zcela vyloučena a nemá možnost se ani účastnit voleb a současně opozice nemůže veřejně působit a formovat svůj program, neb je (resp. její představitelé) často uvězněna, je na ni pácháno násilí či je v exilu (Levitsky, Way 2010: 365). Samotná existence voleb je snadno zjistitelné kritérium. Pokud se tedy volby konaly, je třeba dále odlišit, zda opozice měla aspoň reálnou šanci zvítězit. Jak však definovat masivní dominanci strany? Jako pomocné kritérium můžeme použít měřítko Larryho Daimonda, který hovoří o autoritativním režimu v případě kdy vládnoucí skupina/strana či od ní odvozený kandidát získává ve volbách celkově alespoň $\frac{3}{4}$ hlasů (Diamond 2002: 32). Při takovém volebním výsledku je velmi pravděpodobné, že docházelo k širším volebním podvodům či machinacím a role opozice byla pouze formální a statická. Pokud tedy volební výsledek vládnoucího establishmentu bude nižší než $\frac{3}{4}$ ze všech hlasů, pak bude dále zkoumáno, zda režim vykazuje znaky soutěživého autoritářství a není tedy plným autoritářstvím, ale ani demokracií *sui generis*. Mezi znaky hybridního režimu patří právě aktivity porušující oblasti rovných voleb, dodržování občanských svobod, rovné hrací pole (viz. i kapitola 1.1).

Aktivitami porušující rovné volby jsou např. – nejméně jednomu významnému kandidátovi opozice je znemožněno kandidovat, volební machinace a podvody, formální ale i neformální postupy vládnoucí elity vůči opozici s cílem zastrážit je či jim znemožnit kandidovat, včetně použití násilí, nerovné volební hrací pole apod. (Levitsky, Way 2010: 366).

Činnostmi porušujícími občanské svobody jsou pak např. – ovlivňování a perzekuce nezávislých médií pro politické účely, politické útoky na nezávislá média s cílem paralyzovat jejich činnost, aktivity s cílem omezit politické a občanské svobody, umlčet opozici a znemožnit jim uplatnit právo shromažďovací a právo svobody projevu apod. (Levitsky, Way 2010: 366-367).

Porušováním rovného hracího pole jsou pak činnosti zahrnující např. – ovládání státních institucí vládnoucí elitou, nerovným přístup k médiím, nerovný přístup ke zdrojům a prostředkům apod. (Levitsky, Way 2010: 368). Pokud tedy bude zaznamenána alespoň jedna taková aktivita či činnost v průběhu sledovaného období, pak bude režim v Bolívii klasifikován jako hybridní. V případě, že režim ve sledovaném období nebude vykazovat znaky plného autoritarismu ani hybridního režimu, pak bude označen za demokracii. Výše popsaný analytický postup znázorňuje i níže uvedený grafový náčrt.

Pro posouzení režimu v Bolívii a zjištění zda jsou či nejsou zastoupeny znaky hybridního režimu (popř. plného autoritarismu) bude využito zdrojů jako monografie, odborná periodika, novinové články, televizní reportáže, filmové dokumenty, zprávy mezinárodních i lokálních organizací,¹⁰ zprávy a monitorovací reporty neziskových organizací,¹¹ názory a analýzy think-thanků, mezinárodní srovnávací indexy¹² apod.

Zdroj: autor na základě Levitsky, Way 2010

¹⁰ Organization of American States, Comisión de UNASUR, Asamblea Permanente en Santa Cruz de la Sierra – APDH apod.

¹¹ Amnesty International, Reporters without Borders, Human Rights Watch, Freedom House, Committee to Protect Journalists, apod.

¹² Freedom Press Score, Democracy Index, Freedom Index apod.

2. Recentní historická geneze a kořeny současného režimu

v Bolívii a ústavně právní základy režimu v Bolívii

2.1 Historická geneze a kořeny současného režimu v Bolívii

Uvedme nyní stručně krátkou historickou genezi vzniku současného režimu v Bolívii (resp. do období listopadu 2019, kdy došlo k ústavní krizi a Morales uprchl do Mexika, kde požádal o politický azyl), označovaného někdy jako éra Evo Moralese (Buben, Somogyi 2009: 156). Politické dějiny Bolívie jsou velmi zajímavé a jejich popis by vydal na samostatnou publikaci, přibližme tak nyní pouze období nástupu Evo Moralese k moci, tak abychom si vytvořili obraz kořenů současného režimu v Bolívii. Abychom pochopili příčiny vzestupu Eva Moralese, musíme rozklíčovat význam indigenního obyvatelstva, spojených s tradicí pěstitelů koky. Tato tradiční plodina se pěstuje v Bolívii stovky let a byla vždy významným zdrojem obživy pro značnou část obyvatelstva. Rozmach pěstování koky započal v 70. letech 20. století, kdy začínala narůstat spotřeba kokainu v USA a Evropě.¹³(Jetmarová 2013: 58). Bolívijská ekonomika tak byla v 70. a 80. letech postavena na pěstování koky (Good 2006: 177). Vláda za podpory USA vytvořila programy alternativního pěstování plodin Tyto programy však selhávaly a nebyly pro pěstitele ekonomicky rentabilní. Zejména za éry George Bushe st. zvolily USA represivní strategii, kdy pomocí vojenských intervencí se snažili potlačit obchod s kokainem. USA tyto vojenské, represivní akce řídily, a co je zásadní, svoji finanční pomoc zemi podmiňovaly právě pokračováním v těchto vojenských intervencích (Jetmarová 2013: 60-63). Takový stav a tato historická zkušenost Bolívie byly později zásadní pro vzestup Eva Moralese, neb se zde vytvořila silná soudržnost původního obyvatelstva (pěstitelů koky a jejich rodin) a silný odpor k západu – zejména USA. K indiánské identitě se totiž hlásí více než 60 % obyvatelstva a v zemi žije 36 indiánských komunit (Dvořáková et. al. 2012: 283). Bolívie je tak velmi nesourodou zemí, skládačkou. Řada obyvatel žije tradičním

¹³ Právě z kokových lístků se extrakcí vyrábí kokain.

způsobem, odmítajíc státní establishment a moderní styl života. Samozřejmě spravovat takto rozlehlou a nesourodou zemi bylo a je velmi obtížné.

Bolívie, jako chudá země, vždy hledala zdroj rychlých příjmů pro financování chodu země. Jde o zemi bohatou na nerostné suroviny a tak těžba a export nerostných surovin byl a je v moderní éře zásadním zdrojem příjmů pro Bolívii. Tato skutečnost byla opět dalším faktorem, jenž přispěla k nástupu Eva Moralese k moci (Vališková 2018).

Bohužel zisky z přírodního bohatství často plynuly na účty nadnárodních společností a Bolívii se z těchto zisků vracela jen velmi malá část (Kohl 2006: 314). Prezident Gonzalo Sánchez de Lozada, který v Bolívii od srpna 2002 vykonával druhý prezidentský mandát, se dohodl s konsorciem západních nadnárodních společností (pod názvem LNG) o vývozu zemního plynu prostřednictvím vybudování plynovodu do Chile, kde měl být na chilském pobřeží dále distribuován, zejména do USA. Zde však Lozada zcela neodhadl a podcenil bolivijskou mentalitu, jejíž součástí je dávná historická křivda spojená s Chile. V Chilsko-bolivijské válce, jež probíhala v druhé polovině 19. století, ztratila Bolívie velkou část území, mimo jiné i oblast Antofagasty, kdy ztrátou této oblasti, přišla Bolívie o přímý přístup k oceánu. Tato ztráta je v Bolívii stále vnímána jako historická křivda a trauma a způsobuje stále silnou animozitu vůči Chile. Tyto události spustil silnou vlnu protestů obyvatel, kdy do čela opozice se již stavěl Evo Morales (Jetmarová: 96-111). Největší protesty obyvatel se konaly v říjnu 2003 a tyto byly vládou za použití násilí potlačeny.¹⁴ Pro toto období bolivijské historie se vžilo období černý říjen.¹⁵ V říjnu 2003 rovněž byl nucen rezignovat prezident Lozada a v úřadu ho nahradil Carlos Mesa. Mesa měl podporu USA. V roce 2005 Bolivijský parlament schválil zvýšení daně z příjmů pro zahraniční společnosti vyvážející plyn. Mesa však tento zákona ignoroval a odmítl ho podepsat nebo vetovat. Vzdemula se další vlna protestů, kdy tvář a lídrem opozice byl právě Morales. V červnu 2005 Mesa rezignoval a do úřadu prezidenta nastoupil Eduardo

¹⁴ K jedné z největších akcí došlo dne 11. 10. 2003, kdy armáda, jež chtěla transportovat zásoby benzínu do La Pazu, ve snaze odradit protestující obyvatelstvo od útoku na konvoj, střelbou zabila několik desítek obyvatel – zejména v oblasti El Alto (Lazar 2008: 184-185).

¹⁵ Octubre negro.

Veltzé.¹⁶ Byl dohodnut nový termín parlamentních a prezidentských voleb na 4. 12. 2005. K triumfu Moralese tak již scházel jediný krok.

Evo Morales, tento enfant terrible latinsko-americké politiky, se stal prezidentem Bolívie 22. ledna 2006 (Roedl 2017: 304). Jak již bylo uvedeno výše, Morales¹⁷ je příslušníkem strany Hnutí k socialismu (Movimiento al Socialismo - MAS), která má svůj původ v odborářské tradici cocaleros (pěstitelů koky) a bohaté tradici hornického hnutí a hornických center¹⁸ (Dvořáková et. al. 2012: 282). Stal se prvním domorodým prezidentem, reprezentantem původního indiánského obyvatelstva (sám se považuje za příslušníka indiánské komunity Ajmara¹⁹), kdy tato historicko-kulturní tradice má být hlavním zdrojem identity bolivijského národa a jakousi protiváhou k západnímu pojetí.

2.2 Ústavně-právní základy politického režimu v Bolívii

Pro ucelený obraz politického režimu představme stručně ústavně právní základy režimu v Bolívii. Bolivijská ústava přijatá v roce 2009 je v pořadí sedmnáctou bolivijskou ústavou.²⁰ Ústava umožnila kandidovat Moralesovi na prezidenta i potřetí, což bylo kritizováno jako nedemokratický krok směrem k autoritářství. Odklon od hispánské a koloniální tradice je patrný již v samotné preambuli ústavy, kdy je uvedeno „*zanecháváme minulostí stát koloniální, republikánský a neoliberální*“ (Comparative Constitution Project 2009). Název Bolívie byl změněn na „Bolivijský mnohonárodnostní stát“²¹ Ústava obsahuje řadu prvků, které by v moderních plně demokratických státech nebyly myslitelné a jsou typické pro hybridní režimy. Např. je omezeno soukromé vlastnictví půdy na 5.000 hektarů,

¹⁶ Prezident bolivijského nejvyššího soudu.

¹⁷ Zlomovým okamžikem v jeho politické kariéře byla válka o plyn (2003-2005), kdy probíhaly masivní demonstrace, požadující zestátnění těžby ropy a plynu. Tehdejší více-prezident Mesa musel rezignovat (Roedl 2017: 305).

¹⁸ Za všechny zmiňme např. Potosí, s posvátnou horou Cerro Rico, kde horníci za těžkých, zdravotně závadných podmínek a tradiční metodou těží drahé kovy.

¹⁹ Den před uvedením Moralese do úřadu se konala na Tiwanaku (posvátné místo v Bolívii) inaugurace za účasti indiánů z celé Bolívie a ajmarských kněží (Roedl 2017: 304).

²⁰ Ústava byla schválena v referendu konaného dne 25.ledna 2009. Pro se vyslovilo 61,43 % voličů. (Election Guide 2014).

²¹ V origiále Estado Plurinacional de Bolivia (Comparative Constitution Project 2009).

je omezeno soukromé podnikání a to i retroaktivně, jsou zestátněna určitá odvětví průmyslu apod.²² Odklon od koloniální tradice představuje a i absence jakékoliv zmínky o katolické církvi a patrná je tedy sekularizace státu. Na druhou stranu je zde kodifikována decentralizace a autonomie regionů, etnický pluralismus, rovnost všech Bolivijců a svobodné volby.

Pokud bychom měli charakterizovat rámec politického režimu ve vztahu k politickým stranám, pak v Bolívii měla za éry Moralese neotřesitelné postavení Moralesova strana Hnutí k socialismu (MAS)²³ (Dvořáková et. al. 2012: 306), zastoupení v mnohonárodnostním shromáždění měla dále Demokratická unie, Křesťanská demokratická strana, Hnutí beze strachu a Strana zelených.²⁴ Systém tak lze označit jako systém politických stran s predominantní²⁵ politickou stranou (Sartori 2005: 130) – tj. existují de iure další politické strany, ale nedochází ke střídání u moci, neb predominantní strana vždy získává nadpoloviční většinu v mnohonárodnostním shromáždění. Morales navíc vždy silně pěstoval kult své osobnosti, měl přístup k médiím, jež jsou státem ovládána, činil řadu populistických a nesystémových kroků.²⁶ Současně, jak bylo uvedeno výše, prosadil úpravu ústavy, aby mohl znovu být prezidentem. To jsou vše prvky, jež jsou v liberálních demokraciích kritizovány. Na druhou stranu zmiňme, že Morales prosadil řadu sociálních reforem, dotoval bytové programy pro obyvatele,²⁷ revidoval smlouvy na těžbu nerostného bohatství, je zde vysoká míra zastoupení žen v politice a dal určitou autonomii regionům (Roedl 2017: 306). Za jeho vlády rostlo HDP Bolívie každoročně o několik procentních bodů (Banco Central de Bolivia 2018), navzdory tomu však Bolívie zůstává v porovnání s ostatními latinsko-americkými zeměmi stále chudou zemí.

²² Článek 384 ústavy obsahuje povinnost státu chránit tradici pěstování koky.

²³ Ve volbách v roce 2014 získala 61,36 % hlasů (Election Guide 2014).

²⁴ Hnutí beze strachu a Strana zelených se však do mnohonárodnostního shromáždění ve volbách v roce 2014 nedostaly (Election Guide 2014).

²⁵ Moralesova MAS.

²⁶ Např. některé státem dotované komodity – benzín.

²⁷ Bolivijská ekonomika je státem subvencovaná a centralizovaná ekonomika, rovněž s nejasným „hybridním“ dělením.

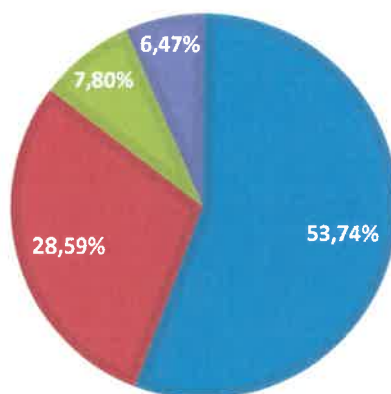
3. Období 2006 až 2009

3.1 Volby v roce 2005 – výsledky

Byť rok 2005 nebude předmětem analýzy, uvedme stručně pro ilustraci výsledky a průběh prezidentských voleb, kdy se Evo Morales stal poprvé prezidentem Bolívie. Prezidentské volby spolu s parlamentními volbami se konaly dne 18. 12. 2005. Vítězem prezidentských voleb se stal Evo Morales a jeho strana MAS (Election Guide 2020). Evo Morales získal 53,73 % hlasů.²⁸ Níže v grafu je uveden přehled zisku hlasů jednotlivých kandidátů. Pro lepší přehlednost jsou uvedeni pouze 4 nejúspěšnější kandidáti. Zisky ostatních kandidátů byly zanedbatelné a nevýznamné.

PREZIDENTSKÉ VOLBY 2005

■ Evo Morales
■ Jorge Tuto Quiroga Ramirez
■ Samuel Jorga Doria Medina Auza
■ Michiaki Nagatani Morishita

Zdroj: Election Guide 2020.

V případě, že aplikujeme analytický postup představený v této práci (viz. kapitola 1.3), pak dle zisku hlasů jednotlivých kandidátů v prezidentských volbách vidíme, že nikdo z kandidátů nezískal $\frac{3}{4}$ ze všech hlasů. V tomto sledovaném období tedy nepůjde o autoritativní režim.

²⁸ Volební účast byla 78 % (Election Guide 2020). Největší zisk hlasů měl Morales v regionu Chochabamba – 64,84 % (Electoral Geography 2.0 2020).

Posuďme tedy nyní, zda v tomto prvním prezidentském období Eva Morales se můžeme na režim v Bolívii nahlížet jako na soutěživé autoritářství dle Levitského a Waye (2010).

3.2 Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům

Dalším ze znaků hybridního režimu dle námi zvoleného konceptu je porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům (zejména u oponentů). Západní média přijala Moralesovo zvolení vlažně. Zejména USA vnímaly poraženého dosavadního prezidenta Jorge Quirogu jako svého spojence a obávaly se, pro ně nečitelného, Eva Morales. Novináři často Morales se pejorativně označovali jako kokového advokáta a upozorňovali na jeho levicové a socialistické smýšlení (Forero 2005).

Morales, jenž proklamoval odklon od proamerické a prozápadní politiky, odklon od neo-liberálního ekonomického modelu, naopak na domovské scéně vzbuzoval naděje a byly silně očekávány jeho další politické kroky (Saavedra 2006). Morales chtěl dostat strategické suroviny (zejména zemní plyn) zpět do rukou státu, neb tyto suroviny představovaly značný příjem do státního rozpočtu, z něhož by byly financovány Moralesovi politické a ekonomické plány. V roce 2008 proto zahájil první kroky k ovládnutí trhu zisků z trhu se zemním plynem. Vláda požadovala, aby východní departementy odevzdávaly větší část daně do národního penzijního fondu Renta Dignidad.²⁹ (BBC 2008a). Pro úplnost uveďme, že východní bolivijské departementy³⁰ patří k bohatší části země a historicky se často vymezovaly vůči západním bolivijským departementům.³¹ Morales se těší popularitě především v západní části Bolívie (odkud i pochází). Západní část země logicky nechtěla financovat chudší části a přispívat do programu Renta Dignidad.

²⁹ V překladu důstojný příjem.

³⁰ Departementy Santa Cruz, Beni, Pando, Tarija a Chuquisaca.

³¹ Departementy La Paz, Cochabamba, Oruro, Potosí.

Čtyři departementy v západní části země (Beni, Pando, Santa Cruz a Tarija), známé pod označením Media Luna (půlměsíc) se již od počátku nástupu Moralese k moci vůči němu vymezovaly. V květnu a červnu 2008 proběhlo ve výše uvedených departementech referendum o vyhlášení autonomie. Národní volební soud však (zřejmě bez jasně ústavně definovaného mandátu) uznání výsledků referenda zablokoval s odkazem na údajnou protiústavnost ve vztahu k nově připravované ústavě (BBC 2008b).

Spory vyvrcholily v září 2008, kdy demonstrující na západě země poničili část plynovodu. Morales označil tuto akci za teroristický čin. Na příkaz samotného Moralese byla do oblasti nepokojů v hlavním městě departementu Pando, Cobija, vyslána armáda. Při střetech oponentů režimu s ozbrojenými složkami zahynulo 20 osob (Comisión de UNASUR 2008: 20). Některé zdroje hovoří až o 30 mrtvých (La Capital 2008). Morales obvinil guvernéra oblasti Pando – Leopolda Fernándezze z organizování puče. Ve svém emotivním projevu, v domovské Cochabambě, Morales³² označil představitele opozice, včetně Fernándezze, za konspirátory, rasisty a nepřítelé Bolívie, prohlásil také, že chce sociální reformy nebo smrt (AFP 2008a). Řada představitelů opozice byla zatčena, guvernér Leopold Fernández byl rovněž zatčen, umístěn do vazby a obviněn z genocidy (Opinión 2013). Morales nakonec slíbil opozici řešení situace v souvislosti s referendem o nové ústavě (jež se mělo konat v lednu 2009) a rovněž slíbil, že v roce 2014 (pokud by byl v roce 2009 znovuzvolen prezidentem) již nebude kandidovat na úřad prezidenta (AFP 2008b). Tento slib později nedodržel. Tyto občanské a politické střety měli i dohru v oblasti zahraniční politiky. Morales označil velvyslance USA Philipa Goldberga za personu non gratu a nařídil mu opustit zemi. Stejný krok recipročně udělaly i Spojené státy (vyhoštěním bolivijského velvyslance). Prezident Venezuely Hugo Chávez, aby vyjádřil podporu a solidaritu Bolívii nechal rovněž vyhostit amerického velvyslance. Morales a Chávez k sobě měli ideově vždy blízko (CCTV International 2008).

Organizace pro sledování médií ONADEM (Observatorio Nacional de Medios – ONADEM) uvádí, že v letech 2007 až 2011 byly velice časté útoky na novináře – dle statistik až 10 útoků (agrese, zavražďování, fyzické násilí) měsíčně

³² Spektakulární, populistické a emotivní projevy byly jedním z nástrojů a poznávacím znakem Moralesovi politiky.

(UNESCO 2017: 68). Dle vyjádření představitele Odborové kanceláře tiskových pracovníků v Bolívii³³ Ramira Echazú, se novináři v Bolívii necítí bezpečně a příslušné policejní a soudní orgány nejsou schopni (a často ani nechtějí) je ochránit (UNESCO 2017: 68-69). Mezi lety 2007 až 2009 navíc násilné fyzické útoky na novináře stoupaly. Pachatelé zůstali nedopadeni (Sandoval 2011: 244-247). World Press Freedom Index, jež publikuje organizace Reporters Without Borders není pro zkoumané období 2006-2009 dostupný (data jsou dostupná a zveřejňovaná od roku 2013). Určitým pomocným vodítkem je Index organizace Freedom House – tzv. Press Freedom Score.³⁴ V letech 2006 až 2009 se postavení médií a novinářů dle tohoto indexu mírně zhoršilo, od hodnoty 33 v roce 2006 do hodnoty 42 v roce 2009³⁵ (Freedom House 2006 - 2009). Sledovaný index není stoprocentním ukazatelem stavu a svobody médií, ale poskytuje určité kvalitní vodítko a přehled.

V říjnu 2006 došlo k nepokojům mezi podporovateli centrální vlády a oponenty – tj. sympatizanty s východní částí Bolívie, jež usilovala o větší autonomii. Ke střetům došlo na letišti Viru Viru v Santa Cruz. Zde byly vládními jednotkami násilně zakročeno vůči novinářům – z řad privátních médií. Nejzávažnější zranění utrpěl Uriel Gutierréz z televizní stanice Sitel a Analía Alvarez z deníku La Estrella de Oriente (Reporters Without Borders 2006).

V dubnu 2008 byli uneseni dva filmoví dokumentaristé, jež mapovali situaci při střetech vládních představitelů a podporovatelů vlády a opozicí v departementu Santa Cruz. Fernando Cola a Tanimbu Estremadoiro byly zajati a uneseni. Po té byli fyzicky napadeni a kameny jim byla poničena kamera. Bylo jim verbálně vyhrožováno smrtí. Posléze se filmařům podařilo uniknout (Reporters without Borders 2008).

V roce 2008 došlo k tragické události. Při ozbrojených střetech v srpnu 2008 byl ubit provládními povstalci k smrti novinář Carlos Quispe, který natáčel reportáž pro rozhlasovou stanici Radio Municipal in Pucarani. V říjnu 2008 byl ve městě Riberalta zatčen a uvězněn televizní reportér Jorge Melgar za údajné podněcování násilí vůči Moralesovi. Šlo zřejmě o fiktivní obvinění, kdy reportér

³³ Confederación Sindical de los Trabajadores de la Prensa de Bolivia

³⁴ Hodnocení na škále od 0 do 100. 0 je nejlepší a 100 nejhorší.

³⁵ V roce 2007 byla hodnota indexu 37 a v roce 2008 39.

pouze natáčel události při demonstracích (Freedom House 2008). V roce 2009 Morales učinil kroky k ovládnutí a silnější kontrole státní televize. Zejména privátní televizní stanice z východní části Bolívie se ve vysílání kriticky vymezovali vůči Moralesovi a vládě jako celku. V červenci 2009 Morales vytvořil správní orgán – ředitelství, jež mělo za úkol kontrolovat a řídit činnost Television Bolivia, což je klíčová součást ENTB (Bolivian National television Enterprise). Předsedou se stal ministr Moralesovi vlády Juan Ramon Quintana a členy ředitelství byli jen zástupci vlády. ENTB byla vždy pod kontrolou vládnoucího establishmentu a nástrojem upevnění moci a šíření názorů vlády. Byla a je kritizována, že nedává prostor jiným názorům z řad opozice a blokuje jakoukoliv reklamu jiných opozičních médií. Přístup opozice do ENTB je prakticky vyloučen a za vlády Eva Moralese byla tato restrikce ještě upevněna a posílena (Freedom House 2009).

V lednu 2007 vtrhlo několik členů Občanského výboru pro Santa Cruz (výbor, jež byl zvolen v rámci regionální autonomie) do kanceláře neziskové organizace - Stálého shromáždění lidských práv (Asamblea Permanente en Santa Cruz de la Sierra - APDH). Členové výborů vyhrožovali zaměstnancům neziskové organizace smrtí, a že příště přijdou se zbraněmi a všechny postřílí. Motivací zřejmě bylo, že APDH opakovaně upozorňovala na porušování lidských práv v Bolívii a veřejně označovala kroky Eva Moralese a bolivijské vlády za protiústavní a v rozporu s předpisy na úseku ochrany lidských práv (Amnesty International 2007a). Ještě dříve v prosinci 2006 byl fyzicky napaden prezident a právník APDH Adalberto Rojas. Útočníky mu bylo verbálně vyhrožováno, že pokud nezanechá své činnosti tak bude zabit (Amnesty International 2007a).

V listopadu 2007 byli zabiti tři protestující z opozičních stran. K události došlo na setkání Ústavodárného shromáždění, což byla instituce, jež byla založena v srpnu 2006 s cílem připravit a napsat novou Bolivijskou ústavu. Při výše uvedeném setkání ve městě Sucre opozice protestovala na tomto setkání vůči připravované ústavě a politice vládní strany MAS, reprezentovanou Evem Moralesem. Policie k potlačení protestů použila střelné zbraně, 3 protestující byli zabiti³⁶ a desítky zraněny (Amnesty International 2007b).

³⁶ Gonzalo Durán Carazani, Juan Carlos Serrudo Murrillo, José Luis Cardozo.

Pro ucelenější obraz uvedme, že k násilným útokům nedocházelo jen vůči opozici, ale i opačným směrem. Například dne 27. února 2009 představitelé opozice – Union of Beni Youth (Unión Juvenil Benianista³⁷) stříleli na vůz Miguela Gonzáleze. Miguel González byl pracovníkem organizace CEJIS (Centro de Estudios Jurídicos e Investigación Social). V gesci CEJIS byla i ochrana práv a půdy původního – indigeního obyvatelstva (Amnesty International 2009). Morales tuto akci odsoudil jako teroristický čin (lultimoenpolitica 2009).

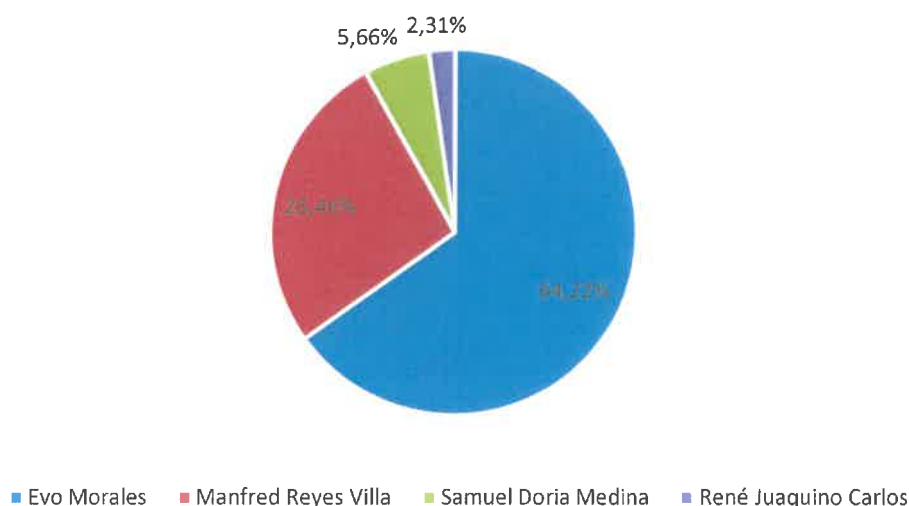
3.3 Volby v roce 2009 – výsledky

Prezidentské volby se opět spolu s parlamentními volbami se konaly dne 6. 12. 2009. Vítězem prezidentských voleb se již v prvním kole stal Evo Morales a jeho strana MAS (Election Guide 2020). Evo Morales dominoval a získal 64,22 % hlasů (Election Guide 2020).³⁸ Níže v grafu je uveden přehled zisku hlasů jednotlivých kandidátů. Znovu pro lepší přehlednost jsou uvedeni pouze 4 nejúspěšnější kandidáti. Zisky ostatních kandidátů byly zanedbatelné a nevýznamné.

³⁷ Jedná se o para militantní pravicovou skupinu, jež byla v opozici vůči Moralesovi a prosazovala autonomii východních provincií Bolívie.

³⁸ Volební účast byla 89 % (Election Guide 2020).

Prezidentské volby 2009

Zdroj: Election Guide 2020.

Ještě před konáním výše uvedených voleb Bolivijci schvalovali dne 25. 1. 2009 v referendu nový text ústavy. Nová Bolivijská ústava byla schválena a vstoupila v účinnost dne 7. 2. 2009. (Election Guide 2020) Více o ústavě viz. kapitola 2.2 této práce.

3.4 Volby v roce 2009 – průběh

Dle závěrečné zprávy monitorovací zprávy Evropské unie nebyly generálně volby poznamenány volební podvody či manipulacemi. Při registraci voličů byla poprvé použita biometrická identifikace (Freedom House 2011). Nicméně pro financování volební kampaně Morales zneužil státní prostředky (EU EOM Bolivia 2010: 19). Opozice si stěžovala na akty zastrašování a umělých trestních obvinění včetně obvinění vůči samotnému lídrovi opozice Reyesovi Villovi (Freedom House 2011). Pokud se týká samotné biometrické registrace voličů, pak nebyly zaznamenány fatální nedostatky, objevily se však dílčí nedostatky v oblasti registrace voličů. Nedostatky se projevíly u voličů, jež svoji registraci k volbám

provedli mimo hranice regionu svého trvalého bydliště. Šlo „pouze“ o stovky případů, kdy voliči nemohli volit. Tyto nedostatky byly zjištěny při pozorovatelské misi, kterou provedlo a financovalo Carterovo centrum. Dle doporučení pozorovatelů by problémy s biometrickou identifikací měly být do budoucna odstraněny použitím jednotného identifikačního dokumentu občanů, jež by sloužil i pro identifikaci ve volbách (The Carter Center 2010: 26).

3.5 Závěr – analýza období 2006 až 2009

Období let 2006 až 2009 bylo pro Bolívii obdobím radikálních změn a změny směru politického, ekonomického a společenského směřování země. Odklon od západních hodnot a tržního kapitalismu a příklon k tradičním hodnotám původního obyvatelstva Bolívie a rovněž k sociálnímu až socialistickému pojetí ekonomiky. Morales činil první kroky k upevnění své moci, docházelo ke střetům mezi vládou a opozicí a byla porušována lidská a občanská práva. V srpnu 2008 si navíc Morales nechal potvrdit své politické kroky v celostátním referendu.³⁹

V prezidentských volbách žádný z kandidátů nezískal $\frac{3}{4}$ ze všech volebních hlasů, pokud tedy aplikujeme analytický přístup představený v kapitole 1.3 této práce, pak můžeme vyloučit, že by režim Bolívie v daném období byl plným autoritářstvím. Pokud se týká naplnění kritérií soutěživého autoritářství, pak ve sledovaném časovém úseku došlo k porušení občanských svobod i rovného hracího pole. Ze strany vládnoucí skupiny docházelo k činnostem jako znemožnění uplatnit občanům právo sdružovací a shromažďovací, docházelo k zastrašování opozice, perzekuci a zastrašování médií, byly patrné snahy o ovládnutí médií a znemožnění přístupu do médií opozičním subjektům, dle sledovaného indexu klesla svoboda a nezávislost médií, docházelo i k násilí vůči novinářům a představitelům opozice. Vzhledem k výše uvedeným skutkovým okolnostem a informacím lze učinit

³⁹ Voliči odpovídali na otázku. „Souhlasíte s pokračováním procesu změn vedených prezidentem Evo Moralesem Aymou a více-prezidentem Alvarem Garciou Linerou?“ 67,41 % voličů odpovědělo „ano“ při volební účasti 77 % (Election Guide 2020).

analytický závěr, že ve sledovaném období let 2006 až 2009 lze režim v Bolívii označit jako soutěživé autoritářství.

4. Období 2010 až 2014

4.1 Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům

Druhé volební období prezidenta Moralesa začalo opět „spektakulárně.“ Ihned po svém zvolení Morales navštívil konfreneci OSN o klimatické změně, jež se konala v Kodani. Zde označil kapitalismus jako viníka globální klimatické změny a oteplování a požadoval další zdanění globálních korporací (Kohl, Farthing 2014: 75-76). Pokud se týká zahraničně politických vztahů, pak zde byl zachován status quo z let minulých, i když diplomatické vztahy mezi Bolívií a USA se mírně zlepšily (a to i v reakci na zvolení Baracka Obamy prezidentem USA v roce 2008). V listopadu 2011 byly obnoveny diplomatické vztahy mezi USA a Bolívií (BBC 2011a), i když tyto nadále zůstávaly velmi chladné. Morales kritizoval intervenci NATO do Libye provedenou v roce 2011, kdy posléze požadoval zrušení Nobely ceny pro mír udělenou Obamovi v roce 2009 (Lovell 2011). Morales nadále odmítal působení americké DEA⁴⁰ na území Bolívie (BBC 2011b). 2. července 2013 byl Morales na cestě z Ruska (kde se účastnil konference zemí exportujících plyn). Vládní letadlo však nebylo puštěno do francouzského, italského a španělského vzdušného prostoru. Důvodem odmítnutí vstupu bylo podezření, že na palubě letadla se nachází Edward Snowden.⁴¹ Letadlo bylo nuceno přistát ve Vídni. Podezření nebylo potvrzeno a nikdy nebylo zjištěno, kdo tuto „fámu“ zveřejnil. Vzniklá situace vyvolala mezinárodní roztržku (RTVE 2013). Vláda v Bolívii označila Moralesa za rukojmího imperialismu a tvrdě kritizovala (a zřejmě částečně oprávněně) západní země za tento postup.⁴² (Shoichet 2013).

⁴⁰ DEA – Drug Enforcement Administration - Úřad pro potírání drog. Jeden z federálních policejních orgánů USA, který se zabývá bojem proti pašování a distribuci drog. Před nástupem Moralesa k moci působil na území Bolívie a snažil se potírat obchod s kokainem. Americká finanční pomoc Bolívii byla podmíněna právě působením DEA v zemi.

⁴¹ Bývalý zaměstnanec CIA, který do tisku vynesl informace o masivním sledování telefonů. Uprchl do Ruska, kde získal politický azyl (Burrough 2014).

⁴² V září 2013 pak Morales oznámil, že bude žalovat vládu USA za zločin proti lidskosti. K této žalobě nakonec nedošlo.

Na domácí politické scéně si Morales nadále budoval image neohroženého ochránce bolivijského národa⁴³ a bojovníka proti západním mocnostem. Představil svoji vizi Bolívie jako zemi, kde by měl být nastolen tzv. komunitární (společenský) socialismus, což měla (dle názoru Moralese) být ideologie ideální pro budoucnost země (Webber 2011). Sestavil také novou vládu. Zajímavostí je, že vláda byla z poloviny tvořena ženami (Sivak 2010).

Morales musel ale čelit sociálním nepokojům. Zkostnatělá ekonomika země potřebovala reformy, ty však nutně přinášely i škrty v sociálních výdajích státu. V květnu 2010 vláda zvýšila minimální mzdu o 5 %, což byl i jeden z Moralesových předvolebních slibů (Kohl, Farthing 2014: 54-55). Současně byla vláda nucena k financování těchto sociálních výdajů zastavit subvence pro benzín a naftu, což vedlo k masivním protestům pracujících. Největší demonstrace byly v hornickém městě Potosí. Bolivijské odbory⁴⁴ vyhlásily generální stávkou (Kohl, Farthing 2014: 51). Morales označil předáky odborů za pravicové pěšáky, avšak musel si uvědomovat, že nepřízeň odborů a pracujících by mu nutně přinesla snížení jeho oblíbenosti a volebních preferencí. Vláda byla nakonec nucena pod tlakem protestujících reformy zrušit (Webber 2011: 216-225).

V září 2011 došlo ke krvavému potlačení protestů v oblasti Yucomu. Zhruba tisíc aktivistů z řad indigenního obyvatelstva se vydalo na protestní pochod do La Pazu (BBC 2011c). Důvodem protestů byla plánovaná výstavba silnice mezi Cochabambou a Triníadem a měla vést přes teritorium chráněného národního parku. Ačkoliv pochod protestujících byl pokojný, dne 25. září 2011, zakročili tvrdě policejní složky proti protestujícím. Použili slzný plyn a obušky. Celkem 45 osob bylo vážně zraněno, policie navíc bránila přístup lékařů ke zraněným. Morales podpořil další výstavbu a dostavbu silnice a zásah proti protestujícím (paradoxně proto indigennímu obyvatelstvu, jež se zavazoval chránit a jejichž ochrana je zakotvena v Bolivijské ústavě). Silnice nakonec nebyla zatím do dnešního dne úplně dostavěna, byť její dostavba přes území národního parku je stále v plánu (Amnesty International 2011).

⁴³ V rámci zlepšení PR a svého image dokonce podepsal smlouvu s fotbalovým celkem Sport Boys Warnes ze Santa Cruz de la Sierra a stal se tak nejstarším profesionálním aktivním fotbalistou. Plat Moralese byl 200 USD měsíčně (BBC 2014).

⁴⁴ Central Obrera Boliviana-COB.

Pokud se týká přístupu vládního establishmentu k opozičním médiím, tak zde stále pokračovaly restriktce vůči opozičním novinářům a jejich zastrašování. V souvislosti s médii učinila Moralesova vláda další krok k jejich větší kontrole a ovládnutí. V říjnu 2010 byl v Bolivijském parlamentu schválen zákon proti rasismu a dalších jiných formách diskriminace.⁴⁵ Tento na první pohled bohulibý a prospěšný legislativní záměr však v sobě nesl „trojského koně,“ kdy sankční ustanovení zákona umožňovala tvrdé sankce vůči médiím jako právnickým osobám, tak vůči jednotlivým žurnalistům jako fyzickým osobám. Za šíření diskriminačních myšlenek hrozilo odebrání licence k provozování médií⁴⁶ či trest odnětí svobody až na 5 let.⁴⁷ Právě vágní ustanovení zákona a extenzivní výklad zákona často umožňoval úřadům označovat kritické texty vůči vládnoucímu establishmentu za šíření diskriminace a nenávisti. Šlo samozřejmě o pokřivený a účelový výklad zákona za účelem likvidace, umlčení opozičních médií. Samotnými novináři byl tento zákona samozřejmě kritizován, neb omezoval svobodu slova a projevu (Committee to Protect Journalists 2010).

K fatální události došlo dne 22. dubna 2011. Po dvoudenním pohřešování bylo nalezeno tělo novináře. Davida Niño de Guzmán byl zabit pomocí výbušného zařízení, které bylo nalezeno u jeho těla (Committee to Protect Journalists 2011a). Výše uvedený novinář byl šéfredaktorem ANF (Agencia de Noticias Fides). Guzmán byl zkušeným novinářem a ve svých člancích se zaměřoval na ochranu křesťanských hodnot a lidských práv. Souvislost mezi smrtí a jeho prací nebyla nikdy prokázána. Pochybnosti však byly v celém průběhu vyšetřování. 8. srpna 2011 úřady uzavřely vyšetřování s tím, že šlo o sebevraždu. Rodina a kolegové Guzmána tento závěr však odmítali a tvrdili, že Guzmán byl zavražděn (La Razón 2013).

V dubnu 2011 došlo k dalšímu incidentu. Novinářka Mónica Oblitas z deníku La Prensa publikovala investigativní reportáž o korupci ve vládním ústavu forenzního vyšetřování, kde někteří pracovníci úřadu za úplatu či na pokyn vládnoucího establishmentu falšovali dokumenty a vyšetřovací zprávy a znalecké posudky. Posléze po té bylo novinářce vyhrožováno smrtí, obdržela řadu

⁴⁵ Zákon č. 45 z roku 2010 (Ley 045 Contra el Racismo y Toda Forma de Discriminación).

⁴⁶ Ustanovení § 16 zákona.

⁴⁷ Ustanovení § 23 zákona.

anonymních SMS zpráv a telefonátů. Do okna jejího domu a i do sídla redakce byl oknem vhozen kámen. Událost nebyla řádně prošetřena a byla bagatelizována (Committee to Protect Journalists 2011b).

V srpnu 2012 čelila Bolívie nedostatku potravin. Ve svém projevu dne 15. srpna 2012 Morales řekl, že ve východních departementech (vůči nim se Morales vždy vymezoval) je nedostatek jídla, protože jsou obyvatelé líní. Projev byl zaznamenán reportérem ANF. Média publikovala článek s názvem: „Evo obvinil lid na východu, že je líný.“ Článek publikovaly deníky El Diario a Página Siete. Vládní úřady obvinily oba deníky z trestné činnosti a zahájily s nimi trestní řízení dle zákona proti rasismu a dalších jiných formách diskriminace (viz. výše). Obvinění uvádělo, že deníky úmyslně překroutily slova prezidenta Moralese s cílem vyvolat konfrontaci mezi západem a východem země (Committee to Protect Journalists 2012). Šlo samozřejmě o účelové obvinění s cílem zdiskreditovat a paralyzovat opoziční média, jež se k Moralesovi vyjadřovala negativně a zhoršovala tak jeho obraz u veřejnosti (Human Rights Watch 2013: 176).

K bezprecedentnímu kroku k upevnění Moralesovi pozice v Bolívii došlo v roce 2013.⁴⁸ Morales tento postup musel mít v mysli již delší dobu a to od přípravy a schválení nové Bolívijské ústavy. Nová Bolívijská ústava umožňovala zvolit prezidenta vždy na pětileté funkční období. Prezident může být zvolen opakovaně maximálně jednou a může tak tedy vykonávat nejvíce 2 volební období za sebou.⁴⁹ Morales se však stal poprvé prezidentem ještě před účinností nové ústavy a vzhledem k tomu, že volby v roce 2005 byly předčasné, byl výkon jeho prvního mandátu kratší než 5 let. Morales v roce 2008 slíbil, že již nebude kandidovat ve volbách v roce 2014 (Philip a Panizza 2011: 119-120). Tento slib však nedodržel. Nová ústava ustanovila i nový ústavní soud.⁵⁰ Tento sídlí v Sucre a má 7 soudců.⁵¹ Ústavní soudci jsou voleni v celostátních volbách.⁵² Až do tohoto kroku jde o poměrně moderní demokratický proces s aplikací prvků přímé demokracie. Ovšem k pokřivení tohoto kvazi-demokratického procesu dochází tím, že kandidáti na soudce jsou v pre-selektivním procesu vybírání Bolívijským

⁴⁸ Byť jak bude zmíněno dále k „ohýbání“ ústavy došlo opakovaně.

⁴⁹ Článek 168 Ústavy.

⁵⁰ Tribunal Constitucional Plurinacional.

⁵¹ Právní úprava činnosti soudu je zakotvena v člancích 196 až 204 Ústavy.

⁵² První volby se uskutečnily dne 16. října 2011 (Election Guide 2011).

parlamentem, kde v době voleb dominovala Moralesova strana MAS. Samozřejmě Morales a členové MAS mezi kandidáty vybírali vždy loajální kandidáty, od nichž očekávali, že budou vždy nakloněni krokům vlády a podle toho budou i vykládat Ústavu a činit a vydávat rozhodnutí. Tato domněnka se posléze potvrdila. V dubnu 2013 vydal ústavní soud Bolívie⁵³ ústavní nález, kde konstatoval, že pravidlo vykonávat úřad prezidenta maximálně dvakrát po sobě se nebude v případě Eva Moralese aplikovat. Morales získal první prezidentský mandát za účinnosti staré ústavy a podruhé byl zvolen dle nové ústavy a vykonává tedy své první prezidentské volební období, tj. může být znovu zvolen a kandidovat v prezidentských volbách v roce 2014 (Castilo a Carrasco 2013). Dle nálezu soudu měl Morales ústavní právo znovu kandidovat (BBC 2013a). Opozice tento postup samozřejmě kritizovala. Samuel Doria Medina z opoziční strany Národní sjednocená fronta označil rozhodnutí soudů za protiústavní a neakceptovatelné (BBC 2013b). Výše uvedené kroky jsou v rozporu s demokratickými principy právního státu, neb Morales nechal připravit a v referendu schválit novou ústavu ještě za trvání svého prvního mandátu, kdy právě motivací mohlo být (a zřejmě i bylo) prodloužení si svého prezidentského úřadu. Současně jde o prolomení základní právní zásady, že právní předpisy (o to více ústavní zákony) by neměly působit retroaktivně. Tento krok byl jen dalším dílkem ve skládačce k upevnění a posílení moci prezidenta Moralese a jeho strany MAS.

Vláda dále přehlížela trestnou činnost, jež byla směřována zejména vůči jejím oponentům. V roce 2013 bylo zaznamenáno 10 případů ubití lidí při lynčování davem a v roce 2014 bylo těchto případů 11. Případy nebyly příslušnými úřady nijak vyšetřovány nebo byly odkládány či byly zahájeny počáteční úkony trestního řízení a v řízení se dále bez relevantního důvodu nepokračovalo (Human Rights Watch 2015). V roce 2013 Morales dále vydal prezidentský dekret, kterým vláda získala oprávnění žádat o rozpuštění, resp. odebrání povolení k činnosti všem nevládním organizacím a občanským spolkům, jež se zabývají jinou činností, než tou, jež mají ve svém statutu, nebo se zabývají politickou činností. Prezidentův dekret opět obsahoval vágní ustanovení a umožňoval široký a účelový výklad. Šlo o další případ porušení a potlačení práva sdružovacího a svobody politické plurality a projevu. Dekret byl poprvé aplikován vůči neziskové organizaci IBIS, jež se

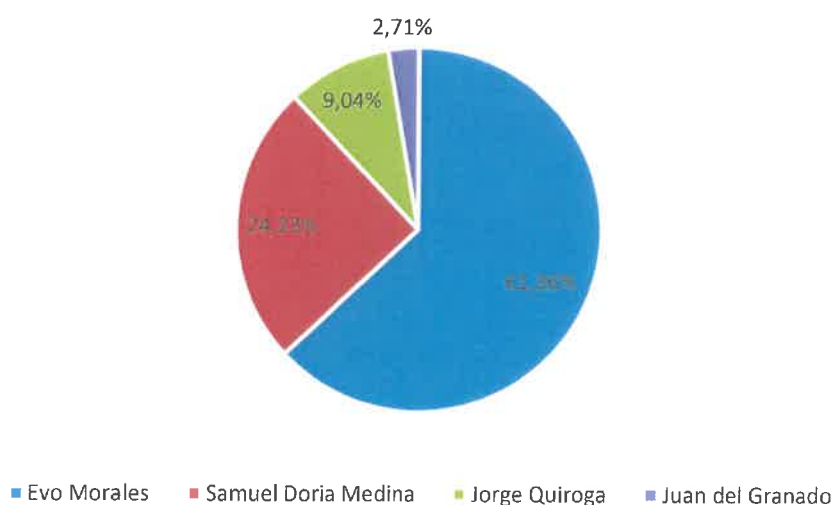
⁵³ Soudní řízení bylo iniciováno na základě podání poslanců MAS.

zabývala vzděláváním lidí v oblasti uplatňování lidských a občanských práv. Morales aktivity zvyšující edukaci obyvatelstva v oblasti občanských práv nevítal a organizaci nechal z Bolivijského území vykazat (Human Rights Watch 2015). Výše popsanými kroky si tak Morales upevňoval svoji moc a připravoval se na svůj třetí triumf v prezidentských volbách v roce 2014.

4.2 Volby v roce 2014 – výsledky

Prezidentské volby se opětovně spolu s parlamentními volbami konaly dne 12. října 2014. Volební účast byla 87 % (Election Guide 2020). Evo Morales opět zvítězil, již v prvním kole prezidentských, voleb a stal se již potřetí prezidentem Bolívie. Evo Morales opět ukázal svoji dominanci a získal 61,36 % hlasů (Election Guide 2020). Výsledky prezidentských voleb jsou uvedeny níže v grafu a znovu jsou uvedeny výsledky pouze prvních čtyř kandidátů (volební zisky ostatních kandidátů byly zanedbatelné).

Prezidentské volby 2014

Zdroj: Election Guide 2020.

4.3 Volby v roce 2014 – průběh

Prezidentské volby proběhly bez zásadních problémů a nedostatků, byť se opět objevily dílčí nedostatky ve vztahu k odbavování voličů ve volebních místnostech. U některých volebních místností se objevily dlouhé fronty voličů a někteří tedy nestihli odvolit. Oproti minulým volbám se podařilo více eliminovat rozdíly mezi seznamy voličů ve volebních místnostech a záznamy v registrech voličů. Současné sčítání volebních výsledků a jejich transport dat do centrálního úložiště bylo velmi pomalé a objevily se dílčí technické problémy (OAS 2014). Nicméně aktivity, jež by mohly zásadně ovlivnit volby, nebyly toliko zaznamenány.

4.4 Závěr – analýza období 2010 až 2014

Časové období let 2010 až 2014 bylo pro Bolívii dobou, kdy musela čelit potřebě ekonomických reforem a současně sociální tenzi mezi obyvateli. Morales, podobně jako v prvním volebním období, pokračoval ve svých aktivitách vedoucích k upevnění své moci, docházelo ke střetům mezi vládou a opozicí. Zejména ve vztahu k médiím a občanským spolkům postupoval Morales velmi nekompromisně s cílem je ovládnout, což bylo i formalizováno přijetím příslušných právních předpisů. Naprosto bezprecedentním krokem bylo obsazení Ústavního soudu Bolívie loajálními soudci a ústavně-právně legalizování možnosti kandidovat na prezidenta i potřetí v řadě.

V prezidentských volbách žádný z kandidátů nezískal $\frac{3}{4}$ ze všech volebních hlasů, pokud tedy znovu použijeme analytický přístup představený v kapitole 1.3 této práce, pak můžeme vyloučit, že by režim Bolívie v daném časovém úseku byl plným autoritářstvím. Ve vztahu naplnění kritérií soutěživého autoritářství, ve sledovaném časovém úseku došlo k nerespektování občanských svobod i rovného hracího pole. Vládnoucí establishment prováděl aktivity jako znemožnění uplatnit občanům právo sdružovací a shromažďovací, docházelo k zastrašování opozice, šikaně a zastrašování médií, byly patrné kroky vedoucí k ovládnutí médií a

občanských spolků. Byl znemožněn přístup do médií opozičním subjektům, docházelo i k násilí vůči novinářům a představitelům opozice. Na základě výše uvedených informací lze učinit konečný závěr, že ve sledovaném období let 2010 až 2014 lze režim v Bolívii označit jako soutěživé autoritářství.

5. Období 2015 až 2019

5.1 Porušování a omezování svobod a nerovný přístup ke zdrojům

Po vítězství v prezidentských volbách Morales opět pompézně předstoupil před bolivijský lid se svým projevem. Své vítězství označil jako vítězství antikolonialismu a antiimperialismu a věnoval ho Hugovi Chávezovi a Fidelu Castrovi (The Guardian 2014a), (Cuban News Agency 2014). Financial Times ve své analýze dokonce označila Moralese za jednoho z nejoblíbenějších vůdců na světě (Schipiani 2014). Dne 17. října 2015 se stal Morales nejdéle sloužícím prezidentem v historii Bolívie⁵⁴ (Página Seite 2014). Morales si vysloužil svou popularitu u veřejnosti zejména socio-ekonomickými reformami, byť za cenu dluhového zatížení státního rozpočtu. Bez ohledu na Moralesovi nedemokratické kroky a autoritářské tendence musíme tyto snahy hodnotit pozitivně. Od jeho nástupu k moci do roku 2014 klesla míra chudoby o 25 %, míra extrémní chudoby se ponížila o 43 %, sociální výdaje se zvýšily o 45 % a minimální mzda se zvýšila dokonce o 87,7 % (The Guardian 2014b). Navzdory chudobě velkého množství bolivijských občanů nechal Morales vystavět pompézní prezidentský palác (což je typické pro autoritářské vůdce, podobné paláce nechávali stavět Ceaușescu v Rumunsku, Castro na Kubě, Nazarbajev v Kazachstánu apod.). Palác s názvem Casa Grande del Pueblo byl otevřen dne 9. srpna 2018, byl vysoký 120 metrů a náklady na jeho výstavbu byly neskutečných 34 milionů amerických dolarů (BBC Mundo 2018). Samotná Moralesova ložnice byla větší než průměrné bolivijské obydlí pro celou rodinu. Morales byl samozřejmě kritizován, že v době, kdy se řada obyvatel potýká s chudobou a nedostatkem potravin si staví luxusní a drahé sídlo (Página Seite 2018).

V srpnu 2015 viceprezident García Linera (Moralesova pravá ruka) obvinil čtyři nevládní organizace z toho, že brání rozvoji Bolívie. Morales dále dodal, že všechny neziskové organizace, jež jsou zapojeny do činnosti škodlivých pro Bolívii

⁵⁴ V úřadu byl toho dne 9 let, 8 měsíců a 24 dnů a překonal tak Andrése de Santa Cruze, jež byl prezidentem Bolívie v letech 1829 až 1839.

a škodlivých pro využívání přírodních zdrojů Bolívie, musí opustit zemi (OCHA 2016).

Morales pro své štědré sociální programy potřeboval další zdroje. Proto v roce 2015 vláda rozhodla o zpřístupnění národního parku Madidi pro těžební průzkum a potencionálním těžbu ropy, kde by se nejvíce angažovala těžební státní těžební společnost YPFB.⁵⁵ Tato iniciativa byla v přímém rozporu s Moralesovými prohlášeními o ochraně životní prostředí, přírodních zdrojů a matky Země, jak sám Morales často Bolívii ve svých projevech nazýval (Hill 2015). Těžební operace přirozeně znamenaly zásah do vlastnických a občanských práv obyvatel Amazonie, kde měla těžba probíhat. Šlo o indigenní obyvatelstvo, jehož ochranu Morales vždy akcentoval. Vůdce indigenního obyvatelstva Fernando Vargas zorganizoval protestní pochod, podobně jako v roce 2011 (Rivera 2019: 143).

Pokud se týká médií a novinářů, pak vláda pokračovala ve svém trendu potírání opozičních médií, bagatelizování útoků vůči opozičním žurnalistům a bránění přístupu názorů do hlavních médií, tj. těch názorů a komentářů, jež byly vůči vládě či Moralesovi kritické. V červenci 2015 proběhla velká demonstrace v hornickém městě Potosí. Stávkující horníci zablokovali město a požadovali po vládě navýšení investic do veřejné infrastruktury. Město bylo po 11 dnů odříznuto od zásobování potravinami a pohonnými hmotami. Došlo ke střetu mezi policií a protestanty a došlo ke zranění 4 osob (BBC 2015). Bylo zatčeno 44 osob. Reportér z lokálního rádia Líder, Juan Carlos Paco Veramendi, jež dělal rozhovory s protestujícími, byl rovněž zatčen a obviněn z podněcování k narušování k veřejnému pořádku a z držení výbušnin. Tato obvinění se nezakládala na pravdě. Novinář byl nakonec po několika dnech propuštěn z vazby (Committee to Protect Journalists 2015a).

V březnu 2015 bylo dvěma novinářům vyhrožováno smrtí. Reportér La Red ATB,⁵⁶ Escarley Pacheco obdržel ke svým dveřím svého domu Cochabambě zásilku, jež obsahovala kulku, a vzkaz potřísněný krví, kde bylo uvedeno, že jde o kulku pro jeho osobu a že nemá strkat nos do života jiných. Podobný vzkaz obdržel i reportér José Miguel Manzeneda, jež pracoval v týmu s Pachecem. Oba

⁵⁵ Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos.

⁵⁶ Jedna z největších bolivijských TV stanic.

investigativní reportéři se věnovali případu korupce v řadách Policie v departementu Cochabamba a požadovali justiční proces s těmito osobami. Šlo o napojení policejních důstojníků do obchodu s dětmi a drogami. La Red ATB byla nezávislá televize se sídlem v La Pazu, jež se k vládnoucí garnituře stavěla kriticky a zabývala se investigativní žurnalistikou. Oba reportéři předali své poznatky úřadu generálního žalobce, ten se však případem odmítl zabývat a žádné další úkony v trestním řízení nebyly podniknuty. Stejně tak nebylo prošetřeno vyhrožování reportérům (Committee to Protect Journalists 2015b).

V roce 2016 na pokyn Moralese byl obviněn respektovaný novinář z deníku Los Tiempos, Humberto Vacaflor. Vacaflor byl letitým kritikem Moralesovi vlády. V červenci 2016 v televizním interview stanice TV Católica obvinil Moralese, že je zapleten do případu vraždy policejního důstojníka Davida Andradeho a jeho ženy, kteří byli zavražděni v roce 2000. Šlo o další případ, kdy úřady extenzivně a účelově vykládali trestní zákoník a používali skutkovou podstatu trestného činu pomluvy pro potírání svobody slova. Skutková podstata byla formulována tak, že se dala kdykoliv zneužít ke stíhání osob, jež byli autory proti - vládních názorů či prohlášení. Vůči novinářům, jejichž články nekonvenovaly s oficiálními postoji vlády, bylo trestní stíhání za pomluvu používáno velmi často (Committee to Protect Journalists 2016).

Rok 2016 měl být pro Moralese zlomovým, rok, kdy chtěl získat další velké vítězství. Chtěl si nadále upevnit moc a v roce 2019 znovu kandidovat na prezidenta. Měl v úmyslu opět změnit ústavu a tentokrát nezvolil cestu rozhodnutí ústavního soudu, ale chtěl si pojistit změnu ústavy vůlí bolivijského lidu. Proto se dne 21. února 2016 konalo referendum, kde voliči hlasovali o tom, zda může prezident a viceprezident kandidovat znovu, i když již vykonává úřad ve druhém po sobě jdoucím volebním období. Mělo jít o změnu článku 168 ústavy⁵⁷ a pokud by tato byla přijata, Morales by mohl kandidovat znovu ve volbách v roce 2019, ale i v dalších volbách v roce 2024 (byť právní výklad další kandidatury nebyl jasný). Pak by mohl svůj úřad vykonávat až do roku 2030, tedy neuvěřitelných 23 let.⁵⁸

⁵⁷ Voliči odpovídali ano/ne na následující otázku: „Schvalujete reformu článku 168 politické ústavy státu, aby byl prezident nebo viceprezident znovu zvolen dvakrát po sobě?“ (Election Guide 2020).

⁵⁸ Podobně upravil ústavu i Nursultan Nazarbajev, jež stál v čele autoritářského režimu v Kazachstánu 29 let.

Morales, jistý si svou popularitou u indigenního obyvatelstva, věřil v úspěch referenda a změnu ústavy. Po sečtení volebních výsledků však utrpěl svojí první velkou prohru (po 10 letech vykonávání úřadu prezidenta). 48,70 % voličů se vyslovilo pro změnu ústavy, 51,30 % bylo proti.⁵⁹ (Election Guide 2020). Dle silných reakcí Moralese na výsledek referenda, bylo patrné, že se s výsledkem nehodlá smířit. Morales uznal porážku v referendu, avšak prohlásil, že prohrál bitvu, nikoliv válku. Boj zde nekončí jen proto, že „ne“ zvítězilo, prohlásil Morales v promluvě k občanům (BBC 2016). Morales obvinil opozici ze špinavé války proti němu a proti referendu, uvedl, že boj bude pokračovat bez ohledu na ano nebo ne v referendu a že to nebude nikdy nepřátelům Bolívie odpuštěno (The Guardian 2016). Prezident dále poznamenal, že špinavou hru proti němu v průběhu referenda hrála hlavně pravicová imperialistická opozice (Reuters 2016). Opoziční politik (a bývalý prezident Bolívie) Carlos Mesa na svém Twitteru uvedl, že výsledek referenda znamená, že pro Bolivijce neexistují nepostradatelní lidé (myslel tím Moralese), ale pouze nevyhnutelné příčiny (Carlos Mesa Twitter 2016). Navzdory neúspěšnému referendu, strana MAS zvolila Moralese jako svého prezidentského kandidáta pro prezidentské volby 2019 (Freedom House 2017).

V lednu 2017 internetové stránky deníků Sol de Pando a Página Siete čelily kyber-útoky a několik dnů byly mimo provoz (Freedom House 2018). V září 2017 reportér Agustín Aldo Maman byl zatčen při natáčení (pro radiovou stanici Radio del Valle) demonstrace v La Pazu. Lidé protestovali proti špatnému stavu silnic a nedostatečnému spojení La Pazu s okolními oblastmi (Committee to Protect Journalists 2017). Materiál, jenž natočil, mu byl zabaven. Podpora Moralese byla právě založena na sociálních reformách a podpoře budování infrastruktury a nebylo v zájmu vlády mediálně prezentovat jakoukoliv nespokojenost občanů se stavem veřejných věcí.

To, že Morales neřekl své poslední slovo, bylo patrné z vývoje dalších událostí, jež proběhly právě v roce 2017. Morales chtěl pokračovat ve svém prezidentském úřadě za každou cenu. Dne 28. listopadu 2017 vydal Ústavní soud Bolívie přelomový a velmi kontroverzní nález, jež svou právní argumentací popíral základní právní teze, mezinárodní právní instituty a demokratická pravidla. Ústavní

⁵⁹ Volební účast byla 87 %, rozdíl byl „pouhých“ 136.382 hlasů (Election Guide 2020).

soud rozhodl,⁶⁰ že je limitace počtu zvolení prezidenta, viceprezidenta a dalších přímo volených autorit je porušením ústavně garantovaných práv, kdy právní argumentace soudu se opírala také o ustanovení Americké úmluvy o lidských právech, jíž signovala i Bolívie (Farthing 2017). Soud se ve své argumentaci výrazně inspiroval rozsudky ústavních soudů Mexika či Venezuely.⁶¹ (Verdugo 2017). Hlavním důvodem proč Ústavní soud Bolívie takto rozhodl, byla bezmezná loajalita ústavních soudců, kdy sice tyto přímo volí lid, ale pre-selekce 28 kandidátů je provedena parlamentem (Salazar 2016: 78-79), kde dominovala strana MAS (pozn. blíže popsáno v kapitole 4.1 této práce). Nález soudu byl zcela účelovým výkladem bolivijské ústavy⁶² a také byl v rozporu s výše uvedenou Úmluvou, neb ta sice garantovala občanská práva, jako právo být volen, ale současně stanovovala, že to má být v mezích a limitech ústav jednotlivých států (kdy právě tímto limitem je maximální počet volebních období, kdy lze vykonávat úřad). Tato omezení jsou zakotvena téměř ve všech moderních ústavách demokratických států a i renomované ústavní soudy či mezinárodní tribunály nikdy tento princip nezpochybovaly, kdy jde právě o jakousi pojistku demokracie, aby si jedna osoba neursurpovala moc po neomezenou dobu.

Výše uvedený krok Ústavního soudu vyvolal nesouhlasné reakce u opozice, ale i u velké části občanů. V prosinci 2017 se konaly volby soudců. Opoziční strany vyzvaly voliče, aby tyto volby bojkotovali, resp. aby odevzdávaly prázdné či neplatné volební lístky (Farthing 2017). K tomu také skutečně došlo. Navzdory volební účasti 84 % bylo neplatných hlasů odevzdáno 51,35 % (Corz 2017). Pro pravicovou opozici to znamenalo vítězství a znamení toho, že by mohli mít dohromady více než polovinu hlasů voličů. Morales měl ale nadále vysoké šance ve volbách v roce 2019 zvítězit. Sbíral podporu hlavně na venkově a v západních departementech. Nejmenší podporu měl ve městech, kde v předvolební průzkumu konaném v říjnu 2017, 68 % dotázaných prohlásilo, že Moralese volit za prezidenta nebudou (Los Tiempos Digital 2017).

⁶⁰ Jedná se o nález (rozsudek) Ústavního soudu Bolívie číslo 0084/2017, text dostupný na: [https://buscador.tcpbolivia.bo/servicios/\(S\(3z5fu2b5jnymcfdzhlr1m3mc\)\)/WfrMostrarResolucion.aspx?b=150754](https://buscador.tcpbolivia.bo/servicios/(S(3z5fu2b5jnymcfdzhlr1m3mc))/WfrMostrarResolucion.aspx?b=150754) (20.3.2020).

⁶¹ Např. případ Carlos López Mendosa vs. stát Venezuela-rozsudek zde dne 1. září 2011 číslo C 233/107.

⁶² Navíc nález vydali ústavní soudci, jejichž mandát měl za několik týdnů končit.

Pokračovaly i aktivity zaměřené na „nepohodlné“ nevládní organizace. 3. listopadu 2017 bylo zahájeno administrativní řízení ve věci zrušení nevládní organizace CEBID (The Bolivian Information and Documentation Center). CEBID byla lidskoprávní organizace hájící práva zejména indigenního obyvatelstva. Byť Morales se zavazoval tuto skupinu obyvatel rovněž chránit, organizaci CEBID vnímal negativně, neb ta edukovala obyvatelstvo a pomáhala lidem uplatňovat jejich práva, což velmi často bylo protikladu se záměry státu a vlády (Amnesty International 2017). V září 2018 byl nejvyššími představiteli státu označen a obviněn Amporo Carvajal, ředitel nevládní lidskoprávní organizace APDH,⁶³ z organizovaného zločinu a vražd. Důvodem byla ochrana práv rolníků pěstujících koku, vůči nimž probíhaly v průběhu roku 2018 operace na potlačení pěstování této plodiny. Při těchto akcích policie a armáda používala výhrůžky a násilí (Amnesty International 2019: 8). V prosinci bylo 43 osob (včetně ředitele Carvajala) obviněno z rasismu při protestech proti další kandidatuře Moralese (La Razón 2018).

Rok 2019 měl být pro Bolívii dalším důležitým a přelomovým rokem. Zejména Morales a jeho strana MAS doufali v další volební triumf a vedení země po dalších pět let. Jak bylo uvedeno výše, Morales byl stále velkým favoritem voleb, avšak v některých oblastech země (hlavně v západních departementech mu předvolební průzkumy nepřály. Možná i proto, vydal dne 11. září 2019, Nejvyšší volební soud Bolívie rozhodl, že předvolební výzkum realizovaný Univerzitou v San Andrés je v rozporu s volebním zákonem z roku 2010⁶⁴ a nesmí být dále publikován. Jakákoliv média, která by tento průzkum zveřejnila, by mohla být zrušena a nesměla by publikovat jakékoliv další průzkumy veřejného mínění (Committee to Protect Journalists 2019). Morales měl velký zájem na tom, aby průzkumy nebyly publikovány. V tomto průzkumu měl totiž „pouze“ 31,1 % a to by mu na zvolení prezidentem již v prvním kole nestačilo (América Economía 2019). Objevovaly se různé predikce a scénáře, neb reálně hrozilo, že Moralesova strana MAS nebude mít v parlamentu ústavní většinu, což by oslabilo Moralesovu moc. Nejčernějším scénářem byla možnost, že Morales by parlament rozpustil a vládl bez něj (Vališková 2019).

⁶³ Asamblea Permanente en Santa Cruz de la Sierra – APDH.

⁶⁴ Jde o zákon ze dne 30. června 2010. Ley del Régimen Electoral.

5.2 Volby v roce 2019 – průběh

Prezidentské volby spolu s parlamentními se konaly dne 20. října 2019. Morales do nich vstupoval jako favorit, jeho pozice byla však nejslabší za posledních 13 let. Kandidátem opozice byl Carlos Mesa z koalice stran pod názvem Občanská komunita.⁶⁵

Již několik hodin⁶⁶ po uzavření volebních místností zveřejnil TREP⁶⁷ průběžné volební výsledky na svých webových stránkách. Při sečtení 83,3 % hlasů byly výsledky následující: Morales 45,3 %, Mesa 38,2 % (BBC: 2019). Mesa již po oznámení těchto výsledků slavil úspěch a voličům sdělil, že dokázal postoupit do druhého kola voleb⁶⁸ (BBC 2019a). Po zveřejnění výše uvedených výsledků však TREP zastavil sčítání hlasů. Nicméně sčítání volebních hlasů je v Bolívii dvojstupňové. Nejprve probíhá tzv. rychlý součet hlasů, (ten, jenž publikovat noc po volbách TREP) posléze probíhá tzv. oficiální přepočítání. Rychlé (předběžné) sčítání hlasů probíhá paralelně s odevzdáváním hlasů v jednotlivých volebních místnostech, kdy jsou tyto elektronicky reportovány do centrálního systému. Výsledky jsou pak považovány za předběžné a slouží hlavně jako rychlé sdělení obyvatelům a médiím. Při tomto rychlém sčítání je během několika hodin sečtena většina hlasů (povětšinou minimálně 80 %) a po té probíhá konečný oficiální součet hlasů, neb vzhledem k rozloze Bolívie není technicky a logisticky možné při rychlém sčítání spočítat všechny hlasy a tyto se pak několik dnů počítají a po té (po sečtení 100 % hlasů) jsou publikovány oficiální výsledky (Center for Economic and Policy Research 2019: 4).

Po zastavení sčítání hlasů vypukly v Bolívii protesty a nepokoje. Občané vyšli do ulic a protestovali proti postupu Nejvyššího volebního soudu. Opozice

⁶⁵ Comunidad Ciudadana – složená ze stran Revoluční levá fronta a ze strany Svrchovanost a svoboda.

⁶⁶ V 19:40 hod.

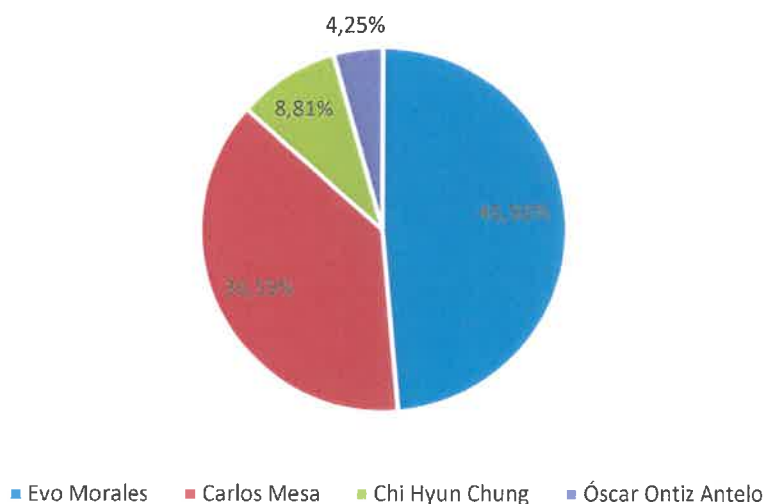
⁶⁷ Transmisión de Resultados Electorales Preliminares. Systém TREP byl nový přenosový systém, jež za pomoci 7600 operátorů a 51 satelitních antén přenášel online výsledky voličům (Buben 2019).

⁶⁸ V prvním kole voleb zvítězí ten kandidát, jež získá alespoň 40 % hlasů a rozdíl mezi ním a druhým kandidátem v pořadí je nejméně 10 % hlasů. Pokud tyto podmínky nejsou splněny, koná se druhé kolo voleb, kam postoupí 2 kandidáti s nejvyšším počtem hlasů z prvního kola.

označila volby za podvodné (BBC 2019a). Čekalo se na sečtení všech hlasů zejména z rurálních oblastí, kde měl Morales velkou podporu. 21. října 2019 (po více než 24 hodinách přerušení sčítání hlasů) zveřejnil TREP stále předběžné výsledky, kdy bylo sečteno 95,3 % hlasů. Rozdíl mezi Moralesem a Mesou byl najednou více než 10 procentních bodů⁶⁹ (Los Tiempos Digital 2019). TREP uvedl několik důvodů proč sčítání zastavil, jednou to byl výpadek internetu, posléze že sčítání bylo zastaveno, neb se čekalo za zasílání oficiálních volebních výsledků. Jeden z členů komise TREP posléze rezignoval, s tím, že o zastavení součtu nevěděl, členka komise, jež měla sčítání zastavit, byla nominována přímo Moralesem (Buben 2019).

Dne 24. října 2019 zveřejni Nejvyšší volební soud v Bolívii oficiální výsledky voleb. Morales se stal prezidentem již po prvním kole voleb (Hospodářské noviny 2019). Byť volební výsledky byly později anulovány, níže je uveden grafický přehled výsledků voleb. Znovu pouze první 4 kandidáti (volební zisky dalších kandidátů byly zanedbatelné).

Prezidentské volby 2019

Zdroj: Election Guide 2020

⁶⁹ Přesně 10,14 %.

Průběh voleb a volební machinace odsoudily západní státy včetně řady států Jižní Ameriky a odmítaly uznat Moralese jako prezidenta. Naopak tradiční spojenci Bolívie jako Venezuela, Kuba, Nikaragua či Kuba výsledky voleb uznaly (Prensa Latina 2019).

Hned den po volbách rezignoval viceprezident Nejvyššího volebního soudu Antonio Costas, s tím že nesouhlasil s rozhodnutím pozastavit sčítání hlasů (Página Siete 2019). 30. října 2019 rezignovala předsdkyně Volebního soudu v Santa Cruz, Sandra Kettels, opět z důvodu nesouhlasu s průběhem voleb a sčítáním hlasů (ATB Digital 2019). Dalším negativním aspektem bylo, že při protestech a střetech mezi opozicí a podporovateli Moralese, ve kterých se angažovala i armáda a policie, docházelo k násilí na obyvatelstvu a úmrtím obyvatel (VOA News 2019). 10. listopadu 2019 zveřejnila OAS, jež dohlížela na prezidentské volby zprávu, kde uvedla, že ve volbách se objevila řada podvodů, jako manipulace s daty, neoprávněné vstupy a zásahy do elektronického systému a padělání sčítacích volebních listin, což bylo potvrzeno i ve finální závěrečné zprávě (OAS 2019: 54-79). Mise OAS rovněž doporučila konání nových voleb s novou Volební komisí (BBC 2019b). Na Moralese byl obrovský tlak veřejnosti a zlomovým momentem bylo, když ztratil podporu armády a policie. Obával se státního převratu a uchopení moci ze strany ozbrojených složek a souhlasil s konáním nových voleb (BBC 2019b). Několik hodin po té (10. listopadu 2019) Morales i viceprezident Linera rezignovali ze svých funkcí (New York Times 2019). Události pak nabraly rychlý spád. Po rezignaci prezidenta a viceprezidenta Bolivijská ústava předpokládala, že pravomoci hlavy státu převezme předseda senátu. Avšak ve stejný den současně rezignovala ze své funkce i předsdkyně senátu Adriana Salvatierra Arriaza (Reuters 2019). Posléze rezignoval i Victor Borda, předseda Poslanecké sněmovny a i Rubén Midinacheli místopředseda Senátu. Ústava takovou situaci neupravovala a zemi tedy neměl kdo vést. Bolívie se ocitla v ústavní krizi.⁷⁰ Večer dne 10. listopadu 2019 druhá místopředsdkyně Senátu Jeanine Áñez (která byla v tento okamžik nejvýše postaveným ústavním činitelem v zemi) oznámila, že se dne 11. listopadu 2019 stane dočasnou hlavou státu. Po složení slibu a inauguraci se stala

⁷⁰ Článek 168 Bolivijské ústavy hovořil o nástupnictví dalších ústavních činitelů, když je funkce hlavy státu neobsazena, ale nepočítal s variantou, kdy by rezignovali všichni článkem predikovaní ústavní činitelé. Nástup Áñez k moci tedy nebyl v souladu s Ústavou, nicméně Ústava na takovou situaci nepamatovala, tudíž nebyl na tento postup aplikovatelný právní výklad.

oficiální prezidentkou Bolívie (Noticias Bolivisión 2019). Nástup Áñez k moci vyvolal opět protesty. Samozřejmě podporovatelé Moralesa neuznávali Áñez jako prezidentku Bolívie, vydali se na protestní pochod do La Pazu a hrozili občanskou válkou (Actualidad 2019). Policie a armáda protesty tvrdě potlačovala a docházelo k úmrtím. Áñez současně prohlásila, že ozbrojené složky státu jsou vyjmuty z trestní odpovědnosti za své činy, pokud tyto činy páchají za účelem nutné obrany a ve jménu a udržení státu (Clarín Mundo 2019).

12. listopadu 2019 Morales ve svém vládním letadle odletěl do Mexika, kde přijal politický azyl, který mu nabídl prezident Mexika Obrador (El Deber 2019). Později přechodná vláda zahájila trestní úkony ve věci vyšetřování Moralesa z trestných činů terorismu a protistátní činnosti -velezrady (The Guardian 2019). Další prezidentské volby (spolu s parlamentními) jsou naplánovány v Bolívii dne 3. května 2020.⁷¹ (TRT Español 2020). Kandidátem MAS je Luis Arce. Zdá se, že éra Eva Moralesa v Bolívii definitivně skončila.

5.3 Závěr – analýza období 2015 až 2019

Časové období let 2015 až 2019 bylo pro Bolívii etapou, kdy ze všech období Moralesovi éry docházelo nejvíce k porušování občanských a lidských práv, perzekuci oponentů a médií a krokům k upevnění a přivlastnění Moralesovi moci. Docházelo k politické korupci. Rozhodnutí Ústavního soudu o další možné kandidatuře Moralesa bylo bezprecedentním a nedemokratickým postupem, stejně tak jako volební podvody v roce 2019.

V prezidentských volbách žádný z kandidátů nezískal $\frac{3}{4}$ ze všech volebních hlasů, pokud tedy opětovně využijeme analytický přístup představený v kapitole 1.3 této práce, pak můžeme vyloučit, že by režim Bolívie v daném časovém úseku byl plným autoritářstvím. Ve vztahu naplnění kritérií soutěživého autoritářství, ve sledovaném časovém úseku došlo k nerespektování občanských svobod i rovného hracího pole. Vláda znovu prováděla aktivity jako znemožnění uplatnit občanům

⁷¹ I když kvůli pandemii koronaviru budou zřejmě posunuty (El País 2020).

právo sdružovací a shromažďovací, docházelo k zastrašování opozice, perzekuci médií a neziskových organizací. Došlo k podmanění Ústavního soudu, nerespektování Ústavy a masivním volebním podvodům. Na základě výše uvedených poznatků můžeme učinit závěr, že ve sledované etapě let 2015 až 2019 lze režim v Bolívii označit jako soutěživé autoritářství.

6. Komparace jednotlivých období

Komparace jednotlivých období

Kriteria soutěživého autoritářství dle konceptu Levitského a Waye (2010)	Příslušné období		
	2006-2009	2010-2014	2015-2019
Neférové volby			
vyloučení kandidáta z voleb z politických důvodů	ne	ne	ne
významná manipulace se seznamy voličů	ne	ne	ano
široké zastrašování voličů a narušování voleb	ne	ne	ano
manipulace s volebními umami, vícenásobné hlasování	ne	ne	ano
falšování výsledků voleb	ne	ne	ano
užití násilí vůči opozici	ano	ano	ano
zneužití práva shromažďovacího	ano	ano	ano
volební autority programově zkreslují výsledky voleb	ne	ne	ano
nerovný přístup k médiím	ano	ano	ano
nerovný přístup ke zdrojům	ano	ano	ano
Omezování občanských svobod			
cenzura a omezení svobody projevu	ano	ano	ano
zneužití licencí, koncesí a dalších právních instrumentů s cílem potlačit média včetně majetkových škod	ne	ano	ano
fyzické násilí vůči osobám a majetku	ano	ano	ano
vládní nátlak na novináře	ano	ano	ano
zavírání médií, fyzické útoky vůči médiím	ano	ano	ano
vězení novinářů, pokusy vražd novinářů, vraždy novinářů	ano	ano	ano
policejní zátahy na instituce opozice	ano	ano	ano
policejní zatýkání a zadržování	ano	ano	ano
fyzické násilí vůči kritikům establishmentu	ano	ano	ano
násilí, vraždy politických oponentů či opozičních organizací	ano	ano	ano
efektivní ochromování činnosti mainstreamových organizací	ne	ano	ano
blokování možnosti uplatňovat základní lidská a politická práva	ano	ano	ano
Nerovné hrací pole			
politizace státních institucí znemožňující rovnou politickou soutěž	ano	ano	ano
státní média zprostředkovávají informace ve prospěch vládnoucí elity	ano	ano	ano
nátlaky a jiná forma persekucí na privátní média	ano	ano	ano
establishment využívá státní zdroje a infrastrukturu k potlačení politických oponentů	ano	ano	ano
establishment zneužívá státní infrastrukturu ke znemožnění financování politických oponentů/opozičních stran	ano	ano	ano
Počet shod (ano) v daném časovém období	19	21	26
Počet neshod (ne) v daném časovém období	8	6	1

Zdroj: autor, za použití Levitsky, Way (2010).

Výše uvedená tabulka komparuje jednotlivá prezidentská období Eva Moralese. Jsou zde uvedena kritéria soutěživého autoritářství dle konceptu Levitského a Waye (2010). V daném časovém období bylo vždy posouzeno, zda došlo k naplnění jednotlivých kritérií (ano/ne) a jde zde uvedena i četnost naplnění/nenaplnění jednotlivých kritérií.

První období (2006-2009) bylo obdobím změny a očekávání co přinese vláda Evo Moralese. Ve srovnání s ostatními obdobími nedocházelo tolik k aktivitám v oblasti nerovných voleb. Byly však zaznamenány aktivity naplňující kritéria týkající se omezování občanských svobod a nerovného hracího pole. Establishment postupně činil kroky k ovládnutí státních zdrojů, persekuci

nepohodlných médií a novinářů a stejně tak potlačení práva shromažďovacího. Byla připravována nová ústava, tak aby mohla být pozice Moralesa upevněna. Byly zaznamenány akty násilí vůči oponentům, médiím a neziskovým organizacím.

Druhé sledované období (2010-2015) vykazovalo podobné atributy a kroky k upevnění Moralesovi pozice a statuto quo byly ještě patrnější. Opět byla zavražďována média, bylo páčáno násilí na novinářích, občanské nesouhlasné protesty byly tvrdě potlačovány, byly činěny kroky k ovládnutí státních médií, došlo k přijetí legislativy potírající činnost nepohodlných nevládních organizací, docházelo k policejním razím u opozičních subjektů a k zatýkání a zavražďování aktérů opozice. Opět nebyly zaznamenány výraznější volební podvody a machinace. Přes výše uvedené aktivity popularita Moralesa neklesala.

V třetím sledovaném období (2015-2019) byla kritéria soutěživého autoritářství naplněna nejčtetněji a nejsilněji. Volby v roce 2019 byly zfalšovány a byly zaznamenány masivní volební podvody. Pokračovaly činnosti směřující k ovládnutí státní infrastruktury a prostředků. Téměř zcela byla podmaněna moc soudní, zejména Ústavní soud Bolívie, došlo k porušování zákonů. Docházelo rovněž znovu k aktivitám potlačující občanské svobody a právo shromažďovací, k persekuci novinářů, zatýkání oponentů, odklonění opozice od finančních zdrojů a znemožnění přístupu do médií.

Všechna výše zmíněná období naplňují znaky soutěživého autoritářství a to ve všech oblastech – tj. neférových volbách, omezování občanských svobod a nerovného přístupu ke zdrojům. Lineárně s časem docházelo k čtetnějšímu naplňování výše uvedených znaků, kdy k eskalaci došlo v posledním - třetím období.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské smlouvy bylo analyzovat režim v Bolívii v období 2006 až 2019 (resp. třech po sobě jdoucích obdobích: 2006 až 2009, 2010 až 2014, 2015 až 2019) a zjistit, zda režim v Bolívii ve výše uvedených obdobích, naplňuje znaky (splňuje kritéria) soutěživého autoritářství dle konceptu Levitského a Wayne (2010), tj. zda jde o hybridní režim.

V práci byla stručně představena problematika hybridních režimů, nastíněna geneze historického vývoje v Bolívii. Současně byly popsány ústavně-právní základy režimu v Bolívii, byl uveden a popsán koncept soutěživého autoritářství dle konceptu Levitského a Wayne (2010) a byla definována operacionalizace tohoto konceptu. V dalších kapitolách (3 až 5), tj. praktické části práce, byly posuzovány kritéria soutěživého autoritářství z kvalitativních zdrojů – zejména zprávy z médií, poznatky neziskových organizací, studie a zprávy mezinárodních organizací, statistiky, mezinárodní srovnávací indexy apod.

Při posuzování jednotlivých období bylo nejprve analyzováno, zda režim není plným autoritářstvím. O takový režim by se jednalo, kdyby vládnoucí establishment či od něj získali více než 75% všech hlasů voličů. Pokud tento znak režimu nebyl naplněn, bylo dále zkoumáno, zda režim ve sledovaných časových úsecích splňuje kritéria soutěživého autoritářství dle teoretického konceptu Levitského a Wayne (2010). Tj. splnění kritérií v oblasti neférových voleb, omezování občanských svobod a nerovného hracího pole. Pokud by tato nebyla splněna, jednalo by se demokratický režim.

Všechny posuzované časové etapy vykazovaly znaky soutěživého autoritářství, dle výše uvedeného konceptu. Nejméně docházelo k aktivitám narušujícím férovost voleb – vyjma posledního období, kdy byly zaznamenány volební podvody a machinace. Ve všech posuzovaných obdobích docházelo k omezování osobních svobod- k porušování práva shromažďovacího, cenzuře, omezení svobody projevu, fyzickému násilí vůči osobám i majetku, nátlaku na média, zastrašování novinářů, násilí na novinářích, k zastrašování opozice, násilí na vůči politickým oponentům, ochromování činnosti neziskových organizací. Rovněž

ve všech zkoumaných obdobích byly zjištěny aktivity v oblasti nerovného přístupu ke zdrojům, přičemž tyto byly – ovládnutí státních mainstreamových médií ve prospěch vlády, dále uzurpace státních zdrojů a infrastruktury ve prospěch vládního establishmentu, znemožnění privátním opozičním médiím získat zdroje, odklonění opozičních politických stran od finančních prostředků apod.

Ve všech sledovaných časových obdobích výkonu prezidentské funkce Eva Morales se lze najít většinu znaků konceptu soutěživého autoritářství dle zvoleného teoretického konceptu. Je patrné zvyšování počtu těchto kritérií v čase, kdy nejvíce těchto znaků bylo identifikováno v posledním - třetím období. Po důkladné analýze tedy můžeme učinit závěr, že režim v Bolívii byl ve všech sledovaných obdobích soutěživým autoritářstvím (tj. hybridním režimem) dle teoretického konceptu Levitského a Waye (2010).

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Actualidad. 2019. „Ahora sí, guerra civil": sectores populares se movilizaron en El Alto“, dostupné na: <https://www.filo.news/actualidad/Ahora-si-guerra-civil-sectores-populares-se-movilizaron-en-El-Alto-20191111-0103.html> (25.3.2020).

AFP. 2008a. „Socialist reforms or 'death', Bolivian president says“, dostupné na: <https://web.archive.org/web/20110520170739/http://afp.google.com/article/ALeqM5gcNx45ZcyMe9b7C-1HsagLoYdgDQ> (18.2.2020).

AFP. 2008b. „Bolivia, opposition agree on referendum, Morales term limit“, dostupné na: <https://web.archive.org/web/20090215203323/http://afp.google.com/article/ALeqM5gB5oDjsDucD02k7d0na6LgLzUYMg> (18.2.2020).

América Economía. 2019. „Tribunal electoral de Bolivia anula encuesta que muestra a un Evo Morales más débil.“, dostupné na: <https://www.americaeconomia.com/politica-sociedad/politica/tribunal-electoral-de-bolivia-anula-encuesta-que-muestra-un-evo-morales> (22.3.2020).

Amnesty International, 2007a. „Fear for Safety ref. 18/004/2007.“

Amnesty International, 2007b. „Fear for Safety ref. 18/006/2007.“

Amnesty International, 2009. „Fear for Safety ref. 18/001/2009.“

Amnesty International, 2011. „Amnesty International Public Statement“ ref. 18/002/2011.

Amnesty International, 2017. „Bolivia: Further information: Bolivian NGO and staff under financial threat“ ref. AMR 18/75720/2017.

Amnesty International. 2019. *Bolivia: Hostility against Human Right Defenders*. London: Amnesty International.

ATB Digital. 2019. „Presidenta del TED de Santa Cruz presenta su renuncia irrevocable“, dostupné na: <https://www.atb.com.bo/política/presidenta-del-ted-de-santa-cruz-presenta-su-renuncia-irrevocable> (24.3.2020).

BBC Mundo. 2018. „Cómo es la imponente y polémica "Casa Grande del Pueblo", la nueva sede del gobierno de Bolivia construida por Evo Morales“, dostupné na: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-45229290> (13.3.2020).

BBC News. 2008a. „Violence Mars Bolivian Protests“, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7570279.stm> (18.2.2020).

BBC News. 2008b. „Bolivian Regions Back Autonomy“, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7429630.stm> (18.2.2020).

BBC News. 2011a. „Bolivia and US to restore diplomatic relations“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-15632484> (3.3.2020).

BBC News. 2011b. „Bolivia 's Morales insists no return for US Drug Agency“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-15649399> (3.3.2020).

BBC News. 2011c. „Indigenous Bolivians march againts Amazon road“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-14536163> (10.3.2020).

BBC News. 2013a. „Bolivia: New law backs President Evo Morales third term“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-22605030> (10.3.2020).

BBC News. 2013b. „Bolivia's President Evo Morales can seek third term“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-22351190> (10.3.2020).

BBC News. 2014. „Bolivian President Evo Morales signed by football club“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-27463520> (6.3.2020).

BBC News. 2015. „Bolivia's Morales admits loss in referendum on term limits“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35651063> (19.3.2020).

BBC News. 2015. „Protesters cut access to Bolivian city of Potosi“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-33578038> (17.3.2020).

BBC News. 2019a. „Bolivia election: Anger mounts over result confusion“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-50134451> (23.3.2020).

BBC News. 2019b. „Bolivia's Morales to call fresh election after OAS audit“, dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-50365340> (24.3.2020).

Burrough, Bryan. 2014. „Snowden Speaks: A Vanity Fair Special Report“. *The Hive*, dostupné na: <https://www.vanityfair.com/news/politics/2014/05/edward-snowden-politics-interview> (10.3.2020).

Castilo, Mariano. Carrasco, Gloria. 2013. „Court clears path for Bolivia 's Morales to run for 3 rd term.“ *CNN*, dostupné na: <https://edition.cnn.com/2013/04/30/world/americas/bolivia-morales-re-election/index.html> (10.3.2013)

CCTV International. 2008. „Political unrest continues in Bolivia“, dostupné na: <http://www.cctv.com/english/20080914/101086.shtml> (18.2.2020).

Center for Economic and Policy Research. 2019. *What Happened in Bolivia 's 2019 Vote Count ? The Role of the OAS Eletoral Observation Mission*. Washington: Center for Economic and Policy Research.

Clarín Mundo. 2019. „Bolivia: el decreto de Jeanine Áñez para quitarle la "responsabilidad penal" a las Fuerzas Armadas ante las protestas“, dostupné na: <https://www.clarin.com/mundo/bolivia-decreto-jeanine-anez-quitarle->

[responsabilidad-penal-fuerzas-armadas-protestas_0_AwNOgZKd.html](#)

(25.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2010. „Bolivia's new anti-discrimination law raises concerns“, dostupné na: <https://cpj.org/2010/10/bolivia-should-amend-anti-discrimination-law-to-en.php> (10.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2011a. „Bolivian Journalist dead;explosive cited“, dostupné na: <https://cpj.org/2011/04/bolivian-journalist-dead-explosive-cited.php> (10.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2011b. „Bolivian Journalist who exposed corruption is threatened“, dostupné na: <https://cpj.org/2011/09/bolivian-journalist-who-exposed-corruption-is-thre.php> (10.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2012. „Bolivia charged news outlets with inciting racism“, dostupné na: <https://cpj.org/2012/08/bolivia-charges-news-outlets-with-inciting-racism.php> (10.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2015a. „Radio reporter arrested after covering the protest“, dostupné na: <https://cpj.org/2015/07/radio-reporter-arrested-after-covering-protest.php> (17.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2015b. „Two Bolivian journalists threatened after reporting on police scandals“, dostupné na: <https://cpj.org/2015/03/two-bolivian-journalists-threatened-after-reportin.php> (17.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2016. „Bolivian president's criminal defamation suit threatens press freedom“, dostupné na: <https://cpj.org/2016/08/bolivian-presidents-criminal-defamation-suit-threa.php> (18.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2017. „Bolivian radio journalist under house arrest, facing charges after covering protest“, dostupné na: <https://cpj.org/2017/09/bolivian-radio-journalist-under-house-arrest-facin.php> (19.3.2020).

Committee to Protect Journalists. 2019. „Bolivian court restricts publication of poll showing tight re-election race for President Morales“, dostupné na: <https://cpj.org/2019/09/bolivian-court-restricts-publication-of-poll-showi.php> (22.3.2020).

Corz, Carlos. 2017. „Las autoridades judiciales son elegidas con el 35,02% de los votos; el nulo llega al 51,35%.“ *La Razón Digital*, dostupné na: http://www.la-razon.com/nacional/animal_electoral/Judiciales-resultados-magistrados-voto-nulo-Bolivia_0_2833516627.html (20.3.2020).

Cuban News Agency. 2014. „Evo Morales Dedicates Electoral Victory to Fidel Castro and Hugo Chávez“, dostupné na: <https://web.archive.org/web/20141026041916/http://www.cubanews.ain.cu/world/1657-evo-morales-dedicates-electoral-victory-to-fidel-castro-and-hugo-chavez> (11.3.2020).

El Deber. 2019. „Evo llegará a México en unas horas tras "periplo" por América Latina | EL DEBER“, dostupné na: https://m.eldeber.com.bo/156359_evo-llegara-a-mexico-en-unas-horas-tras-periplo-por-america-latina (25.3.2020).

El País. 2020. „Bolivia aplaza las elecciones presidenciales de mayo por la epidemia“, dostupné na: <https://elpais.com/internacional/2020-03-21/bolivia-aplaza-las-elecciones-presidenciales-de-mayo-por-la-epidemia.html> (25.3.2020).

EU. 2010. *Misión de la observación electoral de la Unión Europea Bolivia-Elecciones generales y referendós autonomicós*. La Paz: EU EOM Bolivia.

Forero, Juan. 2005. „Coca Advocate Wins Election for President in Bolivia.“ *New York Times*, dostupné na: <https://www.nytimes.com/2005/12/19/world/americas/coca-advocate-wins-election-for-president-in-bolivia.html> (17.2.2020).

Freedom House. 2006. „Bolivia. Country Report“.

Freedom House. 2007. „Bolivia. Country Report“.

Freedom House. 2008. „Bolivia. Country Report“.

Freedom House. 2009. „Bolivia. Country Report“.

Freedom House. 2011. „Bolivia. Country Report“.

Hill, David. 2015. „Bolivia opens up national parks to oil and gas firms.“ *The Guardian*, dostupné na: <https://www.theguardian.com/environment/andes-to-the-amazon/2015/jun/05/bolivia-national-parks-oil-gas> (16.3.2020).

Hospodářské noviny. 2019. „Morales bude dál prezidentem Bolívie. Komise zastavila sčítání, když to vypadalo, že post neobhájí, a podle opozice výsledky upravila.“, dostupný na: <https://zahranicni.ihned.cz/c1-66666130-morales-obhajil-post-prezidenta-bolivie-uz-v-prvnim-kole-celi-vsak-obvineni-z-volebnich-manipulaci> (24.3.2020).

Human Rights Watch. 2013. *World Report 2013. Events of 2012*. New York: Human Rights Watch.

Human Rights Watch. 2015. „Informe Mundial 2015: Bolivia: Eventos de 2014“, dostupné na: <https://www.hrw.org/es/world-report/2015/country-chapters/268135> (11.3.2020).

IBIS. <https://oxfamibis.dk/>.

La Capital. 2008 „Cortan el envío de gas a Argentina y restablecen el suministro a Brasil“, dostupné na: https://www.webcitation.org/5jZjqYjMX?url=http://www.lacapital.com.ar/contenidos/2008/09/11/noticia_5211.html (17.2.2020).

La Razón. 2013. „Recuerdan dos años de la desaparición del periodista David Niño de Guzmán“, dostupné na: http://www.la-razon.com/sociedad/Recuerdan-desaparicion-David-Nino-Guzman_0_1817818337.html (10.3.2020).

La Razón. 2018. „El Gobierno acusa a 43 actores políticos de avivar el racismo y la violencia.“, dostupné na: http://www.la-razon.com/nacional/bolivia-romero-denuncia-oposicion-violencia-actores-repostulacion_0_3054294546.html (21.3.2020).

Los Tiempos Digital. 2017. „Encuesta: las nueve ciudades capitales rechazan una posible repostulación de Evo Morales.“, dostupné na: <https://www.lostiempos.com/actualidad/pais/20171024/encuesta-nueve-ciudades-capitales-rechazan-posible-repostulacion-evo> (20.3.2020).

Los Tiempos Digital. 2019. „TREP reanuda conteo rápido sorpresivamente y al 95,30% le da triunfo a Evo en primera vuelta,“, dostupné na: <https://www.lostiempos.com/actualidad/pais/20191021/trep-reanuda-conteo-rapido-sorpresivamente-al-9530-le-da-triunfo-evo> (23.3.2020).

Loultimoenpolitica. 2009. „Evo Morales llama a la unidad nacional“, dostupné na: <http://loultimoenpolitica.blogspot.com/2008/09/evo-morales-llama-la-unidad-nacional.html> (21.2.2020).

New York Times. 2019. „Bolivian Leader Evo Morales Steps Down“, dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/11/10/world/americas/evo-morales-bolivia.html> (24.3.2020).

Noticias Bolivisión. 2019. „Jeanine Añez podría ser la Presidenta del país“ (video), dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=OJp8u9e5Ex8> (24.3.2020).

OCHA. 2016. „Bolivia: Events of 2015“, dostupné na: <https://reliefweb.int/report/bolivia-plurinational-state/bolivia-events-2015> (16.3.2020).

Opinión. 2013. „Leopoldo Fernández sale con arresto domiciliario.“, dostupné na: <https://www.opinion.com.bo/articulo/el-pais/leopoldo-fernandez-sale-arresto-domiciliario/20130206011600461862.html> (18.2.2020).

Organization of American States. 2006. *Report of the Electoral Observation Mission in Bolivia Presidential and Prefects Elections 2005*. Washington: OAS.

Organization of American States. 2014. *Electoral Observation Mission Plurinational State of Bolivia General Elections, October 12, 2014*. Washington: OAS.

Organization of American States. 2019. *Electoral Integrity Analysis General Elections in the Plurinational State of Bolivia October 20, 2019, FINAL REPORT*. Washington: OAS.

Página Seite. 2014. „Andrés de Santa Cruz y Evo Morales“, dostupné na: <https://www.paginasiete.bo/ideas/2015/10/11/andres-santa-cruz-morales-72985.html> (12.3.2020).

Página Siete. 2014. „La suite de Evo tiene 1.068 m2 e incluye sauna, jacuzzi y sala de masajes“, dostupné na: <https://www.paginasiete.bo/gente/2018/5/20/la-suite-de-evo-tiene-1068-m2-incluye-sauna-jacuzzi-sala-de-masajes-180564.html> (13.3.2020).

Página Siete. 2019. „Antonio Costas renuncia al TSE de manera irrevocable“, dostupné na: <https://www.paginasiete.bo/nacional/2019/10/22/antonio-costas-renuncia-al-tse-de-manera-irrevocable-235192.html> (24.3.2020).

Prensa Latina. 2019. „Gobierno venezolano saluda triunfo de Evo Morales en Bolivia“, dostupné na: <https://www.prensa-latina.cu/index.php?o=rn&id=315378&SEO=gobierno-venezolano-saluda-triunfo-de-evo-morales-en-bolivia> (23.3.2020).

Reporters Without Borders. 2006. „Journalists continue to be victims of political tension : six injured in retaking of Santa Cruz airport“, dostupné na: <https://rsf.org/en/news/journalists-continue-be-victims-political-tension-six-injured-retaking-santa-cruz-airport> (24.2.2020).

Reporters Without Borders. 2008. „Two filmmakers kidnapped and mistreated in Santa Cruz department“, dostupné na: <https://rsf.org/en/news/two-filmmakers-kidnapped-and-mistreated-santa-cruz-department> (24.2.2020).

Reuters. 2016. „Bolivia's Morales accepts defeat in term limit referendum“, dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-referendum/bolivias-morales-accepts-defeat-in-term-limit-referendum-idUSKCN0VX09E> (19.3.2020).

Reuters. 2019. „Bolivian Senate President Salvatierra announces resignation“, dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-election-salvatierra-idUSKBN1XK0NU> (24.3.2020).

RTVE. 2013. „Varios países europeos niegan el paso al avión de Evo Morales por si escondía a Snowden“, dostupné na: <https://www.rtve.es/noticias/20130703/bolivia-acusa-francia-portugal-impedir-aterizar-avion-evo-morales-si-escondia-snowden/704240.shtml> (6.3.2020).

Shoichet E. Catherine. „Bolivia: Presidential plane forced to land after false rumors of Snowden onboard.“ *CNN*, dostupné na: <https://web.archive.org/web/20150324023608/http://edition.cnn.com/2013/07/02/world/americas/bolivia-presidential-plane> (6.3.2013).

Schipiani, Andreas. 2014. „Bolivia’s Evo Morales secures redistributionist mandate“. *The Financial Times*, dostupné na: <https://web.archive.org/web/20141021053122/http://www.ft.com/cms/s/0/077a25b4-528f-11e4-b55e-00144feab7de.html#axzz6GQ2sNTYa> (11.3.2020).

The Carter Center. 2010. Observation Mission of the Bolivia Voter Registration 2009. Atlanta: The Carter Center.

The Guardian. 2014a. „Bolivia elects Evo Morales as president for third term“, dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/13/bolivia-evo-morales--president-third-term> (11.3.2020).

The Guardian. 2014b. „Evo Morales has proved that socialism doesn’t damage economies“, dostupné na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/14/evo-morales-reelected-socialism-doesnt-damage-economies-bolivia> (11.3.2020).

The Guardian. 2016. „Bolivian referendum goes against Evo Morales as voters reject fourth term“, dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/22/bolivia-evo-morales-president-national-referendum-fourth-term> (19.3.2020).

The Guardian. 2019. „Bolivia's interim government accuses Evo Morales of terrorism and sedition“, dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/22/bolivia-evo-morales-terrorism-sedition-interim-government> (25.3.2020).

TRT Español. 2020. „Fijan fecha de las nuevas elecciones generales en Bolivia“, dostupné na: <https://www.trt.net.tr/espanol/espana-y-america-latina/2020/01/07/fijan-fecha-de-las-nuevas-elecciones-generales-en-bolivia-1335927> (25.3.2020).

UNASUR. 2008. „Informe de la Comisión de UNASUR Sobre los Sucesos de Pando – Hacia un alba de la justicia para Bolivia.“

UNESCO. 2017. *Assesment of Media Development in Bolivia*. Paris: UNESCO.

Verdugo, Sergio. 2017. „How the Bolivian Constitutional Court Helped the Morales Regime to Break the Political Insurance of the Bolivian Constitution.“ *I-CONnetc*, dostupné na: http://www.iconnectblog.com/2017/12/how-the-bolivian-constitutional-court-helped-the-morales-regime-to-break-the-political-insurance-of-the-bolivian-constitution/#_edn29 (20.3.2020).

VOA News. 2019. „Bolivia Clashes: Third Person Killed in Disputed Election“, dostupné na: <https://www.voanews.com/americas/bolivia-clashes-third-person-killed-disputed-election> (24.3.2020).

Literatura

Balík, Stanislav a Holzer, Jan, 2006. „Debata o hybridních režimech. Stručná rekapitulace pokusu o paradigmatickou změnu.“ *Politologická revue* 12, č. 2, 5-29.

Bílek, Jaroslav, 2015. „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů“. *Středoevropské politické studie*, 17,2, 212–233.

Buben, Radek a Smogyi, Petr. 2009. *Stručná historie států-Bolívie*. Praha: Libri.

Buben, Radek. 2019. „Bolívii čeká nelehké období-s Moralesem i bez něj.“ *A2LARM*, dostupné na: <https://a2larm.cz/2019/11/bolivii-ceka-nelehke-obdobi-s-moralesem-i-bez-nej> (23.3.2020).

Cassani, Andrea, 2012. „Hybrid what? The contemporary debate on hybrid regimes and the identity question.“ *Università Roma Tre – Facoltà di Scienze Politiche: XXVI Convegno Società Italiana di Scienza Politica. Panel: Breakdown of the Authoritarian Regimes and Democracy*. (dostupné na: <http://www.sisp.it/files/papers/2012/andrea-cassani-1445.pdf>).

Collier, David a Levitsky, Steven. 1997. „Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research.“ *World Politics* 49, č. 3, 430 – 450.
competitive authoritarianism in the Andes,“ *Democratization*, 20,1, 107-136.

Diamond, Larry. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 113, 2, 20 – 35.

Dvořáková, Vladimíra, Buben, Radek a Němec, Jan. 2012. *¡Que el pueblo mande!*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON).

Farthing, C. Linda, Kohl, Benjamin. 2014. *Evo's Bolivia: Continuity and Change*. Austin: University of Texas Press.

Farthing, Linda. 2017. „Bolivia Says Goodbye to Term Limits.“ *Nacla*, dostupné na: <https://nacla.org/news/2017/12/20/bolivia-says-goodbye-term-limits> (20.3.2020).

Fiala, Petr et al. 2012. *Politické strany Afriky, Asie a Ameriky: Rysy politického stranictví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Good, Pete. 2006. *Bolivia: Between a Rock and a Hard Place*. La Paz: Plural Editores.

Huntington, P. Samuel. 2008. *Třetí Vlna: demokratizace na konci 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Jetmarová, Jana, 2013. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralese*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Kohl, Benjamin. 2006. „Challenges to Neoliberal Hegemony in Bolivia.“ *Antipode* č. 38, 304 – 326.

Kohl, Benjamin. 2006. „Privatization Bolivian Style: A Cautionary Tale.“ *International Journal of Urban and Regional Research* č. 28, 893-908.

- Lazar, Sian. 2008. *El Alto, Rebel City: Self and Citizenship in Andean Bolivia*. Durham: Duke University Press.
- Levitsky, Steven a Way, Lucan. 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitsky, Steven Loxton, James. 2013. „Populism and Competitive Autoritarism in the Andes. *Democratization*, č. 20, 107-136.
- Lovell, Joseph. 2011. „Nobel Committee asked to strip Obama of Peace Prize". *Digital Journal*, č. 3.
- Mayorga, Antonio, René. 2017. „Populismo autoritario y transición regresiva: la dictadura plebiscitaria en la región andina.” *Revista Latinoamericana de Política Comparada* č. 12, 39-69.
- Morlino, Leonardo. 2009. „Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?“. *European Political Science Review* 1, č. 2.
- Philip, George a Panizza, Francisco. 2011. *The Triumph of Politics: The Return of the Left in Venezuela, Bolivia and Ecuador*. Cambridge: Polity Press.
- Postero, Nancy. 2010. „Morales's MAS Government: Building Indigenous Popular Hegemony in Bolivia. " *Latin American Perspectives* 37, č. 3, 18-34.
- Punch, F. Keith, 2015. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.

Rivera, Valdiviad, Soledad. 2019. *Political Networks and Social Movements: Bolivian State–Society Relations under Evo Morales, 2006–2016 (CEDLA Latin America Studies Book 106)*. New York: Berghahn Books.

Roedl, Bohumír. 2017. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: NLN, s.r.o.

Říchová, Blanka. 2014. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.

Saavedra, Tupac. 2006 „Bolivia: The Rise of Evo Morales.“ *Frontline World*, dostupné na :

https://www.pbs.org/frontlineworld/blog/2006/01/bolivia_the_ris_1.html

(17.2.2020).

Salazar, Osear, Hassenteufel. 2016. „La Asamblea Constituyente En Bolivia,” *Fides et Ratio – Revista de Difusión Cultural y Científica de La Universidad La Salle En Bolivia* 1, č. 1, 78–79.

Sandoval, Vania. 2012. *Violence against Journalists: TIPNIS conflict*. La Paz: ONADEM - UNIR Bolivia Foundation.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Schedler, Andreas. 2002. „The Menu of Manipulation.” *Journal of Democracy* 13, č. 2, 36-50.

Schedler, Andreas. 2006. „The logic of Electoral Authoritarianism.“ In: *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. Ed. Andreas Schedler. Boulder: Lynne Rienner, 2-34.

Sivak, Martín. 2010. *Evo Morales: The Extraordinary Rise of the First Indigenous President of Bolivia*. New York: St. Martin's Press.

Tomini, Luca. 2018. „*When democracies collapse: Asserting transitions to non-democratic regimes in the contemporary world.*“ Oxon: Routledge.

Vališková, Barbora, 2018. „Evo Morales: osvícený lídr nebo populistický autoritář?“ *Deník Referendum* (dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/28837-evo-morales-osviceny-lidr-nebo-populisticky-autoritar>).

Vališková, Barbora. 2019. „Možné scénáře bolivijských voleb.“ *Deník Referendum*, dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/30162-mozne-scenare-bolivijskych-voleb> (22.3.2020).

Webber, R. Jeffrey. 2011. *From Rebellion to Reform in Bolivia: Class Struggle, Indigenous Liberation, and the Politics of Evo Morales*. Chicago: Haymarket Books.

Internetové odkazy ověřeny k 30. 3. 2020.